

บทที่ 3

กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ เกี่ยวกับการควบคุมผู้ต้องขังภายนอกเรือนจำ

จากการที่ต้องทำการศึกษาปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์เกี่ยวกับการควบคุมผู้ต้องขังภายนอกเรือนจำ จึงจำเป็นต้องศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ ทั้งกฎหมายทั่วไป กฎหมายเฉพาะ และกฎหมายลำดับรองหรืออนุบัญญัติ ซึ่งมีอยู่หลายฉบับด้วยกัน ได้แก่ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา หนังสือกรมราชทัณฑ์ที่ ยธ 0705/ว75 ระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี ลักษณะ 6 กฎกระทรวงกำหนดสถานที่อื่นที่ใช้ในการขัง จำคุก หรือควบคุมผู้ต้องหา จำเลย หรือผู้ซึ่งต้องจำคุกตามคำพิพากษาถึงที่สุด พ.ศ. 2552 ระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมว่าด้วยการรักษาความปลอดภัย พ.ศ. 2550 เพื่อเป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์ปัญหาในบทที่ 4 ต่อไป

1. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของแนวคิดและบรรทัดฐานของกระบวนการยุติธรรมไทยโดยได้บัญญัติถึงสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมไว้ในมาตรา 40 เช่น สิทธิของผู้เสียหาย ผู้ต้องหา โจทก์ จำเลย คู่กรณี ผู้มีส่วนได้เสีย หรือพยานในคดีมีสิทธิได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในการดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรม รวมทั้งสิทธิในการได้รับการสอบสวนอย่างถูกต้อง รวดเร็ว เป็นธรรม และการไม่ให้ถ้อยคำเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเอง นอกจากนี้ ยังได้กำหนดหลักการในการขับเคลื่อนกระบวนการยุติธรรมของไทยไว้ในหลาย ๆ ด้าน อาทิ การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐ ซึ่งต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิ

เสรีภาพตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ¹ การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหา จำเลย ผู้ต้องโทษ ในคดีอาญา ห้ามการทรมาน ทารุณ การลงโทษด้วยวิธีโหดร้าย² การคุ้มครองสิทธิ ผู้ต้องโทษให้ได้รับการลงโทษทางอาญา ตามกฎหมายที่กำหนดในขณะกระทำความผิด³ การคุ้มครองผู้ต้องหาจำเลยในคดีอาญาว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ จนกว่าจะมีคำพิพากษาว่าเป็น ผู้กระทำผิด⁴ เป็นต้น

1.1 ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคล ย่อม ได้รับความคุ้มครอง

มาตรา 4 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 บัญญัติว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคล ย่อมได้รับความ คุ้มครอง”

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ คือ คุณค่าความเป็นมนุษย์ที่อยู่ในตัวบุคคลทุกคน ซึ่งบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองจากการกระทำใด ๆ มาตรา 4 ได้เพิ่มเติมความคุ้มครอง ให้รวมไปถึงความเสมอภาคของบุคคลซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับรัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ. 2549 อันได้แก่ รัฐต้องไม่กระทำการใด ๆ ที่เป็น การละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ นอกจากนี้ รัฐยังต้องคุ้มครองช่วยเหลือบุคคลจากการ ถูกละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นการเพิ่มเติมให้รัฐต้องคุ้มครองบุคคลจากการ ถูกละเมิดที่แต่เดิมในรัฐธรรมนูญฉบับอื่น ๆ มีเฉพาะการห้ามการละเมิดศักดิ์ศรีความ เป็นมนุษย์เท่านั้น

¹รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550, มาตรา 26.

²เรื่องเดียวกัน, มาตรา 32.

³เรื่องเดียวกัน, มาตรา 39 วรรคหนึ่ง.

⁴เรื่องเดียวกัน, มาตรา 39 วรรคสอง และวรรคสาม.

1.2 การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กร ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 26 บัญญัติว่า “การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กร ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพ ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้”

เจตนารมณ์ก็เพื่อคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพของชนชาวไทยจากการใช้อำนาจใด ๆ โดยองค์กรของรัฐทุกองค์กร ส่งผลให้องค์กรของรัฐทุกประเภท เช่น หน่วยงานราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่น รวมตลอดถึงรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล และองค์กรตามรัฐธรรมนูญนี้หรือ กฎหมายอื่น จะต้องปฏิบัติหน้าที่หรือใช้อำนาจบังคับตามกฎหมายหรือตรากฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ใด ๆ หรือการตีความกฎหมายที่มีผลกระทบต่อประชาชน จะต้องตระหนักและเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพตามที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้โดยแจ้งชัดหรือโดยปริยาย แม้บุคคลนั้นจะถึงแก่ความตายไปแล้วศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์พึงได้รับความเคารพเช่นกัน หลักการดังกล่าวยังคงเป็นหลักการเดิมที่เคยบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และสอดคล้องกับหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ ค.ศ. 1948⁵

มาตรา 27 บัญญัติว่า “สิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้โดยชัดแจ้งโดยปริยาย หรือโดยคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ย่อมได้รับความคุ้มครองและผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญ และหน่วยงานของรัฐโดยตรงในการตรากฎหมาย การใช้บังคับกฎหมาย และการตีความกฎหมายทั้งปวง”

มาตรา 29 บัญญัติว่า “การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะเพื่อการที่รัฐธรรมนูญนี้กำหนดไว้ และเท่าที่จำเป็น และจะกระทบกระเทือนสาระสำคัญแห่งสิทธิและเสรีภาพนั้นมิได้”

⁵ สำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, เจตนารมณ์รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 (กรุงเทพมหานคร: สภาผู้แทนราษฎร, 2551), หน้า 18.

กฎหมายตามวรรคหนึ่งต้องมีผลใช้บังคับเป็นการทั่วไป และไม่มุ่งหมายให้ใช้บังคับแก่กรณีใดกรณีหนึ่งหรือแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเจาะจง ทั้งต้องระบุ บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญที่ให้อำนาจในการตรากฎหมายนั้นด้วย

บทบัญญัติในวรรคหนึ่งและวรรคสองให้นำมาใช้บังคับกับกฎที่ออกโดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายด้วยโดยอนุโลม”

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 29 มีเจตนารมณ์กำหนดเงื่อนไขการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล เพื่อเป็นหลักประกันสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย ป้องกันมิให้รัฐดำเนินการใด ๆ เพื่อจำกัดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนจนเกินสมควร และกระทบสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพ เงื่อนไขของการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลรวมทั้งสิ้น 5 ประการ มีดังนี้

1) ต้องอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติของกฎหมายและระบุบทบัญญัติกฎหมายที่ให้อำนาจ

2) จำกัดสิทธิและเสรีภาพได้เฉพาะเพื่อการที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ

3) จำกัดสิทธิและเสรีภาพได้เท่าที่จำเป็น

4) จะกระทบสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพไม่ได้

5) มีผลใช้บังคับเป็นการทั่วไป

เงื่อนไขให้นำการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทยดังกล่าวไปใช้กับการออกกฎ หรือระเบียบที่อาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายทั้งปวงด้วย ทั้งนี้ คำว่า “กฎและระเบียบ” หมายรวมถึง กฎหมายลำดับรองที่ฝ่ายบริหารบัญญัติขึ้นโดยอาศัยอำนาจตามกฎหมายระดับพระราชบัญญัติทุกประเภท เช่น พระราชกฤษฎีกา กฎกระทรวง และระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ⁶

⁶สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, เรื่องเดียวกัน, หน้า 21.

1.3 หลักข้อสันนิษฐานในคดีอาญาและการปฏิบัติต่อบุคคลที่ยังไม่เป็นผู้กระทำความผิด⁷

หลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ถือเป็นหัวใจสำคัญประการหนึ่งในการดำเนินคดีอาญาของทุกประเทศที่ให้ความเคารพในสิทธิมนุษยชน อันสืบเนื่องมาจากหลักการดำเนินคดีอาญาที่มีวัตถุประสงค์เพื่อนำตัวผู้กระทำความผิดที่แท้จริงมาลงโทษตามกฎหมายควบคู่ไปกับการคุ้มครองสิทธิของผู้บริสุทธิ์ โดยผู้ถูกกล่าวหาจะต้องได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์เพื่อแสดงเจตนารมณ์ที่จะรับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของบุคคลซึ่งตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา ส่งผลให้การตั้งข้อหาหรือการตั้งฟ้องผู้ถูกกล่าวหาไม่ได้เป็นเครื่องพิสูจน์ว่าเขาเป็นผู้กระทำความผิด แต่จะต้องถือว่าเขาเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะได้มีการพิสูจน์ความผิดของเขาในการพิจารณาคดีที่กระทำโดยศาล

สิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานว่าบริสุทธิ์ถือเป็นหลักสากลที่ประเทศต่าง ๆ ให้การยอมรับเห็นได้จากการบัญญัติรับรองไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนขององค์การสหประชาชาติข้อ 11⁸ ซึ่งกำหนดว่า บุคคลซึ่งถูกกล่าวหาด้วยความผิดทางอาญามีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์ จนกว่าจะมีการพิสูจน์ว่ามีความผิดตามกฎหมายในการพิจารณาโดยเปิดเผย ณ ที่ซึ่งตนได้รับหลักประกันทั้งหมดที่จำเป็นในการต่อสู้คดี นอกจากนี้ในระดับภูมิภาคก็มีการบัญญัติรับรองสิทธินี้ไว้เช่นกันใน “The European Convention on Human Rights” ในส่วนของระดับประเทศหลาย ๆ ประเทศทั่วโลกไม่ว่าจะใช้ระบบกฎหมายแบบ Civil Law หรือ Common Law

⁷รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550, มาตรา 39.

⁸สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, “ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของจำเลยตามกฎหมายรัฐธรรมนูญและกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย,” ในรวมบทความทางวิชาการเพื่อเป็นอนุสรณ์แด่ ศาสตราจารย์ไพโรจน์ ชัยนาม (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2538), หน้า 451.

ก็ตามที่ให้การยอมรับสิทธินี้⁹ โดยได้บัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญหรือประมวลกฎหมายของประเทศต่าง ๆ¹⁰ ซึ่งก็รวมไปถึงประเทศไทยด้วยในการรับรองสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานว่าบริสุทธิ์โดยบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญปัจจุบัน มาตรา 39 วรรคสองและวรรคสาม ดังนี้

“ในคดีอาญา ต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิดก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้”

ซึ่งก็หมายความว่าตราบทที่ศาลยังไม่มีคำพิพากษาถึงที่สุดต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาไม่เป็นผู้กระทำความผิด ดังนั้นจะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนผู้กระทำความผิดมิได้ บุคคลดังกล่าวย่อมมีสิทธิและเสรีภาพเช่นเดียวกับปวงชนชาวไทยนอกเหนือจากมีสิทธิในฐานะผู้ต้องหาหรือจำเลยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา อนึ่ง หลักประกันสิทธิและเสรีภาพของผู้กระทำความผิดอาญาเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ บุคคลทุกคนย่อมได้รับความคุ้มครองไม่ว่าจะเป็นบุคคลที่มีสัญชาติไทยหรือไม่ก็ตาม ตลอดจนหลักการดังกล่าวยังสอดคล้องกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ ค.ศ. 1948 มาตรา 11 และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองแห่งสหประชาชาติ ค.ศ. 1966 มาตรา 14 และมาตรา 15¹¹

⁹The Universal Declaration of Human Rights, Article 11, States: Everyone charged with a penal offence has the right to be presumed innocent until proved guilty according to law in a public trial at which he has had all the guarantees necessary for his defense.

¹⁰The European Convention on Human Rights of the Council of Europe, Article 6.2 “Everyone charged with a criminal offence shall be presumed innocent until proved guilty according to law.”

¹¹สำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, เรื่องเดิม, หน้า 31.

จะเห็นได้ว่าในอดีตผู้ต้องหาหรือจำเลยโดยเฉพาะในคดีสำคัญมักไม่ได้รับสิทธิดังกล่าว เมื่อถูกจับกุมก็มักถูกพิพากษาโดยสังคมและสื่อตลอดจนการได้รับการปฏิบัติในระหว่างการจับกุมคุมขังและดำเนินคดีที่ไม่เหมาะสม ดังนั้นมาตรานี้จึงเป็นดอกย้าให้เจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งเป็นผู้มีหน้าที่บังคับใช้กฎหมายต้องยึดหลักการและนำไปปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

1.4 สิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางอาญา¹²

การยอมรับหลักการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์อันเป็นหลักการคุ้มครองเสรีภาพของบุคคลในกระบวนการยุติธรรมส่งผลต่อรูปแบบในการดำเนินคดีอาญาที่จะต้องตรวจสอบให้ได้ความจริงในคดีอย่างแท้จริงเพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้บริสุทธิ์ผู้ถูกกล่าวหาจะต้องได้รับหลักประกันในอันที่จะไม่ถูกจับกุม หรือกักขัง หรือถูกดำเนินคดีโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งก็รวมไปถึงสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีโดยเปิดเผยและเป็นกลางโดยผู้พิพากษาที่มีความสามารถและไม่มีความเอนเอียง

นอกจากนั้นยังต้องเปิดโอกาสให้ผู้ถูกกล่าวหาสามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่โดยให้สิทธิต่าง ๆ ในการต่อสู้คดีแก่เขาเพื่อให้เกิดความสมดุลขึ้นในกระบวนการยุติธรรม สิทธิที่ผู้ถูกกล่าวหาสามารถที่จะต่อสู้คดีที่ตนถูกกล่าวหาได้อย่างเต็มที่และเป็นธรรมนั้นจึงเป็นสิทธิที่ได้รับต่อเนื่องมาจากสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ เพราะจนกว่าที่ศาลจะมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าเขาเป็นผู้กระทำความผิด ผู้ถูกกล่าวหาจะได้รับการปฏิบัติเสมือนตนถูกลงโทษแล้วมิได้ ผู้ถูกกล่าวหาจะต้องได้รับการคุ้มครองโดยกฎหมายจากการดำเนินคดีอาญาของรัฐในอันที่จะต้องกระทำเท่าที่จำเป็นเท่านั้นและไม่เป็นการกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของเขาเกินสมควร ซึ่งก็รวมไปถึงการที่จะต้องเปิดโอกาสให้เขาสามารถที่จะกระทำการต่าง ๆ เพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนได้อย่างเต็มที่ ซึ่งหลักการดังกล่าวนี้ แม้จะได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมสิทธิต่าง ๆ ไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาตั้งแต่ ปี 2547 แล้วก็ตาม แต่รัฐธรรมนูญแห่ง-

¹²รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550, มาตรา 40.

ราชอาณาจักรไทย ฉบับปัจจุบันก็ได้เน้นย้ำให้ความสำคัญกับสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไว้ในมาตรา 40 (4) (5) (7) ความว่า

“มาตรา 40 บุคคลย่อมมีสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ดังต่อไปนี้

(1) ...

(4) ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา โจทก์ จำเลย คู่กรณี ผู้มีส่วนได้เสีย หรือพยาน ในคดีมีสิทธิได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในการดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรม รวมทั้งสิทธิในการได้รับการสอบสวนอย่างถูกต้อง รวดเร็ว เป็นธรรม และการไม่ให้ถ้อยคำเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเอง

(5) ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา จำเลย และพยานในคดีอาญา มีสิทธิได้รับความคุ้มครอง และความช่วยเหลือที่จำเป็นและเหมาะสมจากรัฐ ส่วนค่าตอบแทน ค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายที่จำเป็น ให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ

(6) ...

(7) ในคดีอาญา ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีที่ถูกต้องรวดเร็ว และเป็นธรรม โอกาสในการต่อสู้คดีอย่างเพียงพอ การตรวจสอบหรือได้รับทราบพยานหลักฐานตามสมควร การได้รับความช่วยเหลือในทางคดีจากทนายความ และการได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว”

บทบัญญัติตามมาตราดังกล่าวมีเจตนารมณ์เพื่อคุ้มครองสิทธิและความเสมอภาคในกระบวนการยุติธรรม โดยกำหนดให้บุคคลมีสิทธิเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยง่าย สะดวก รวดเร็ว กฎระเบียบต่าง ๆ รวมทั้งค่าใช้จ่ายจะต้องไม่เป็นอุปสรรค มีสิทธิได้รับการพิจารณาพิพากษาคดีโดยเปิดเผย เทียบธรรม มีสิทธิได้รับการพิจารณาโดยรวดเร็วและประหยัดค่าใช้จ่าย มีสิทธิได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมโดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะใด รวมทั้งมีสิทธิที่จะไม่ให้ถ้อยคำใดอันเป็นปฏิปักษ์แก่ตนเอง เช่น ถ้อยคำที่อาจทำให้ตนต้องได้รับโทษหรือได้รับโทษหนักขึ้น เป็นต้น ตลอดจนมีสิทธิได้รับความคุ้มครอง และความช่วยเหลือทางกฎหมาย

ทั้งทางแพ่งและทางอาญาจากรัฐตามจำเป็นและเหมาะสม และเสียค่าตอบแทน
ค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายเท่าที่จำเป็นตามที่กฎหมายบัญญัติ¹³

มีข้อสังเกตว่า สิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมดังกล่าวข้างต้นนี้ยังคง
หลักการเดิมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ซึ่งปรับปรุงจากมาตรา
237 ถึงมาตรา 247 โดยไม่บัญญัติรายละเอียดไว้ในรัฐธรรมนูญอีกเนื่องจากได้บัญญัติไว้
ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและกฎหมายที่เกี่ยวข้องแล้ว หากคงบัญญัติ
ไว้ในรัฐธรรมนูญจะทำให้การปรับปรุงเพื่อเพิ่มสิทธิและเสรีภาพในกระบวนการ
ยุติธรรมทำได้ยาก จึงปรับปรุงใหม่โดยบัญญัติสาระสำคัญของสิทธิพื้นฐานที่ประชาชน
จะได้รับในกระบวนการยุติธรรมไว้ให้ครบถ้วน รวมทั้งเพิ่มหลักการเกี่ยวกับการเข้าถึง
กระบวนการยุติธรรม (Access to Justice) เพื่อเป็นหลักประกันแห่งสิทธิ และจะต้องตรา
กฎหมายเพื่อกำหนดรายละเอียดในแต่ละเรื่องที่กำหนดไว้ ซึ่งจะทำให้สามารถปรับปรุง
กฎหมายคุ้มครองสิทธิของประชาชนให้เหมาะสมได้เมื่อเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงไป โดย
หลักการดังกล่าวนี้ยังสอดคล้องกับหลักกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและ
สิทธิทางการเมืองแห่งสหประชาชาติ ค.ศ. 1966 มาตรา 9 มาตรา 10 (2) (ข) และ (3) และ
มาตรา 14 อีกด้วย

1.5 แนวนโยบายด้านกฎหมายและการยุติธรรม

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 81 บัญญัติให้รัฐต้อง
ดำเนินการตามแนวนโยบายด้านกฎหมายและการยุติธรรม ดังต่อไปนี้

(1) ดูแลให้มีการปฏิบัติ และบังคับการให้เป็นไปตามกฎหมายอย่างถูกต้อง
รวดเร็ว เป็นธรรม และทั่วถึง ส่งเสริมการให้ความช่วยเหลือและให้ความรู้ทางกฎหมาย
แก่ประชาชน และจัดระบบงานราชการและงานของรัฐอย่างอื่นในกระบวนการยุติธรรม
ให้มีประสิทธิภาพ โดยให้ ประชาชนและองค์กรวิชาชีพมีส่วนร่วมในกระบวนการ
ยุติธรรม และการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย

¹³ สำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, เรื่องเดิม, หน้า 33.

(2) คຸ້ມครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลให้พ้นจากการล่วงละเมิด ทั้งโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ และโดยบุคคลอื่น และต้องอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนอย่างเท่าเทียมกัน . . .”

บทบัญญัติของมาตรานี้มีเจตนารมณ์ เพื่อกำหนดให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนากฎหมายและการยุติธรรม โดยรัฐบาลต้องดำเนินการดังนี้¹⁴

1) ให้บังคับใช้กฎหมายอย่างถูกต้อง เป็นธรรม มีประสิทธิภาพ และไม่เลือกปฏิบัติ

2) คຸ້ມครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนให้พ้นจากการกระทำละเมิด และให้หมายความรวมถึง การถูกระงับการกระทำไม่ว่าทางใด ๆ

3) ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรม และเข้าถึงได้สะดวก

4) จัดให้มีการช่วยเหลือหรือสนับสนุนให้องค์กรภาคเอกชนมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือทางกฎหมายทั้งทางแพ่ง ทางอาญา และทางปกครองแก่ประชาชน โดยเฉพาะผู้ที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงในครอบครัว

5) จัดให้มีองค์กรอิสระในการพัฒนาและปฏิรูปกฎหมาย และตรวจสอบกฎหมายต่าง ๆ ว่าขัดหรือแย้งรัฐธรรมนูญหรือไม่ โดยให้นักกฎหมายหรือบุคคลจากภาคส่วนต่าง ๆ มีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง

6) จัดให้มีองค์กรอิสระเพื่อปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม โดยให้ประชาชนจากภาคส่วนต่าง ๆ มีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง เพื่อศึกษา วิเคราะห์ และติดตามการปฏิบัติหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แต่ไม่รวมถึงศาลซึ่งมีความเป็นอิสระตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ

มีข้อสังเกตว่าหลักการตามมาตรานี้ยังคงเดิมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 แต่เพิ่มหลักการให้ประชาชนมีส่วนร่วมทั้งในชั้นบังคับใช้กฎหมาย การพัฒนากฎหมาย และกระบวนการยุติธรรม โดยต้องจัดให้มีองค์กรอิสระในการพัฒนากฎหมายและปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม

¹⁴ สำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, เรื่องเดียวกัน, หน้า 77.

2. พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479

ในหัวข้อนี้เป็นการศึกษาถึงบทบัญญัติตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ซึ่งเป็นกฎหมายหลักที่ใช้ในการศึกษา โดยวิทยานิพนธ์นี้จะกล่าวถึงเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาตามวิทยานิพนธ์นี้เท่านั้น ได้แก่ บทนิยาม ความผิดเกี่ยวกับเรือนจำ อำนาจและหน้าที่เจ้าพนักงานเรือนจำ เครื่องพันธนาการ อาวุธของเจ้าพนักงานเรือนจำ การจับกุม ผู้ต้องขัง การลงโทษเมื่อผู้ต้องขังทำผิดวินัยเรือนจำ และการนำผู้ต้องขังออกไปทำงาน สาธารณะนอกเรือนจำ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 บทนิยาม

พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ได้ให้คำนิยามคำสำคัญไว้ในมาตรา 4 ความว่า “ในพระราชบัญญัตินี้ เว้นแต่จะมีข้อความแสดงให้เห็นเป็นอย่างอื่น

(1) “เรือนจำ” หมายความว่า ที่ซึ่งใช้ควบคุมกักขังผู้ต้องขังกับทั้งสิ่งที่ใช้ต่อเนื่องกัน และให้หมายความรวมถึงตลอดถึงที่อื่นใดซึ่งรัฐมนตรีได้กำหนดและประกาศในราชกิจจานุเบกษาว่าอาณาเขตไว้โดยชัดเจน

(2) “ผู้ต้องขัง” หมายความว่า รวมตลอดถึงนักโทษเด็ดขาด คนต้องขังและคนฝาก

(3) “นักโทษเด็ดขาด” หมายความว่า บุคคลซึ่งถูกขังไว้ตามหมายจำคุกภายหลัง คำพิพากษาถึงที่สุด และหมายความรวมถึงบุคคลซึ่งถูกขังไว้ตามคำสั่งที่ชอบด้วยกฎหมายให้ลงโทษด้วย

(4) “คนต้องขัง” หมายความว่า บุคคลที่ถูกขังไว้ตามหมายขัง

(5) “คนฝาก” หมายความว่า บุคคลที่ถูกฝากให้ควบคุมไว้ตามประมวลกฎหมาย วิธีพิจารณาความอาญา หรือกฎหมายอื่นโดยไม่มีหมายอาญา

(6) “นักโทษพิเศษ” หมายความว่า นักโทษเด็ดขาดซึ่งส่งไปอยู่ทัณฑนิคมตามพระราชบัญญัตินี้

(7) “รัฐมนตรี” หมายความว่า รัฐมนตรีว่าการกระทรวงซึ่งบังคับบัญชาการราชทัณฑ์

(8) “อธิบดี” หมายความว่า อธิบดีกรมราชทัณฑ์”

จากบทนิยามดังกล่าวข้างต้น อาจแยกเรือนจำตามพระราชบัญญัตินี้ได้เป็น 3 ประเภท คือ

1) ที่ซึ่งใช้ควบคุมกักขังผู้ต้องขัง

การควบคุม กักขัง ในที่นี้ หมายถึง การจำกัดเสรีภาพตามพระราชบัญญัตินี้ เท่านั้น มิได้หมายความถึงการควบคุมโดยพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา หรือการกักขังผู้ต้องกักขังตามคำพิพากษาของศาล เพราะผู้ต้องกักขังนั้น มีวิธีปฏิบัติอยู่แล้วตามพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการกักขังตามประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. 2506 และ มาตรา 24 แห่งประมวลกฎหมายอาญา กำหนดว่า “ผู้ใดต้องโทษกักขัง ให้กักตัวไว้ในสถานที่กักขังซึ่งกำหนดไว้ อันมิใช่เรือนจำ สถานีตำรวจ หรือสถานที่ควบคุมตัวผู้ต้องขังของพนักงานสอบสวน”

2) สิ่งที่ใช้ต่อเนื่องกันกับที่ซึ่งใช้ควบคุมกักขังผู้ต้องขัง

คำว่า “สิ่งที่ใช้ต่อเนื่องกัน” น่าจะเป็นได้ทั้งสถานที่ หรือเป็นสิ่งของอื่น เช่น รถยนต์สำหรับขนส่งผู้ต้องขังไปศาล หรือจากเรือนจำหนึ่งไปยังเรือนจำหนึ่ง ดึก หรือ ที่ทำการต่าง ๆ ของเรือนจำ ซึ่งมีได้ตั้งอยู่ภายในกำแพงเรือนจำ เช่น ที่ทำการธุรการ เป็นต้น¹⁵

3) ที่อื่นใดที่รัฐมนตรีมหาดไทยได้กำหนดและประกาศในราชกิจจานุเบกษา วางอาณาเขตไว้โดยชัดเจน

ดังนั้น สถานที่อื่นใด แม้จะใช้ควบคุมกักขังตัวผู้ต้องขังไว้ เช่น ห้องขังบนโรงพัก หากไม่เข้าหลักเกณฑ์ตามบทนิยามแล้วย่อมไม่ถือว่าเป็นเรือนจำ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับขอบเขตการใช้อำนาจหน้าที่ในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ซึ่งผู้เขียนจะได้ศึกษาและวิเคราะห์โดยละเอียดในบทที่ 4 ต่อไป

¹⁵วิสัย พุกกะวัน, คำอธิบายพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พิพิธอักษร, 2527), หน้า 22.

ส่วนคำว่า “ผู้ต้องขัง” หมายถึงบุคคลดังนี้

- 1) นักโทษเด็ดขาด
- 2) คนต้องขัง คือ บุคคลที่ถูกขังไว้ตามหมายจับ¹⁶

3) คนฝาก คือบุคคลที่ถูกฝากให้ควบคุมไว้ในเรือนจำ โดยไม่มีหมายอาญา คือหมายจับหรือหมายจำคุก เพราะฉะนั้น บุคคลเหล่านี้มิได้ถูกขังหรือจำคุก แต่ถูกควบคุมตัวไว้ในเรือนจำด้วยเหตุผลอื่น เช่น ในสมัยก่อน มีการนำบุคคลวิกลจริตมาฝากควบคุมไว้ในเรือนจำ เพราะไม่มีสถานควบคุมโดยเฉพาะ เกรงว่าคนวิกลจริตนั้นจะเป็นอันตรายหรือไปทำอันตรายผู้อื่น เป็นต้น แม้กฎหมายจะให้รับฝากบุคคลไว้ในเรือนจำได้ในกรณีพิเศษโดยไม่ต้องมีหมายอาญา แต่จะต้องมีเอกสารคำสั่งของเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจให้ควบคุมบุคคลนั้น ๆ ไว้ตามมาตรา 8

ดังนั้น บุคคลอื่นใดนอกเหนือจากที่พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 กำหนดไว้ดังกล่าวข้างต้นจะนำมาควบคุมกักขังอยู่ในเรือนจำมิได้

2.2 ความผิดเกี่ยวกับเรือนจำ

ความผิดเกี่ยวกับเรือนจำนี้ บัญญัติไว้ในมาตรา 45 และมาตรา 46 โดยมีมาตรา 7 เป็นองค์ประกอบสำคัญ ในที่นี้จะขอลำถึงเฉพาะมาตรา 7 และมาตรา 45 เท่านั้น

มาตรา 7 บัญญัติว่า “บุคคลภายนอกซึ่งได้รับอนุญาตให้เข้าไปในเรือนจำเพื่อกิจธุระที่ดีเยี่ยมผู้ต้องขังก็ดี เพื่อประโยชน์อย่างอื่นที่ดี จักต้องปฏิบัติตามข้อบังคับ ซึ่งอธิบดีได้ตั้งและประกาศไว้โดยเปิดเผย”

มาตรานี้ใช้บังคับสำหรับบุคคลภายนอก ซึ่งได้รับอนุญาตให้เข้าไปในเรือนจำ บุคคลภายนอกในที่นี้ หมายถึงมิใช่ผู้ต้องขังหรือเจ้าพนักงานเรือนจำ ทั้งนี้ ไม่ว่าจะไปทำธุรกิจต่าง ๆ เช่น นำของไปส่งในเรือนจำเยี่ยมผู้ต้องขัง หรือเพื่อประโยชน์อย่างอื่น เช่น ขอเข้าดูงาน เข้าทำการศึกษาวิจัยต่าง ๆ หรือทนายเข้าติดต่อกับผู้ต้องขังเกี่ยวแก่คดี ตลอดจนทั้งกงสุลหรือคนต่างชาติจากสถานทูตเข้าเยี่ยมผู้ต้องขังในบังคับ

¹⁶ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 59.

ของตน ผู้เข้าติดต่อเรือนจำหรือผู้ต้องขังเหล่านี้ นอกจากจะต้องปฏิบัติตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ มาตรา 45 แล้ว จะต้องปฏิบัติตามข้อบังคับซึ่งอธิบดีกรมราชทัณฑ์ได้ออกและประกาศไว้แล้วอย่างเปิดเผย ซึ่งตามปกติจะต้องประกาศไว้หน้าเรือนจำหรือบริเวณที่จะมองเห็นได้ง่าย¹⁷

อธิบดีกรมราชทัณฑ์ได้ออก ข้อบังคับกรมราชทัณฑ์ว่าด้วยการเยี่ยมการติดต่อของบุคคลภายนอกต่อผู้ต้องขัง และการเข้าคูักิจการหรือติดต่อการงานกับเรือนจำ พ.ศ. 2547 ข้อบังคับฯ ดังกล่าวได้ให้อำนาจพนักงานเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจใช้กำลังพอสมควรแก่ผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามข้อบังคับนี้ได้¹⁸

มาตรา 45 บัญญัติว่า “ผู้ใดเข้าไปในเรือนจำโดยมิได้รับอนุญาตจากเจ้าพนักงานเจ้าหน้าที่ก็ดี หรือบังอาจรับจาก หรือส่งมอบแก่ผู้ต้องขัง นำเข้ามาหรือเอาออกไปจากเรือนจำซึ่งเงินหรือสิ่งของต้องห้ามโดยทางใด ๆ อันฝ่าฝืนระเบียบหรือข้อบังคับของเรือนจำก็ดี ผู้นั้นมีความผิด ต้องระวางโทษปรับไม่เกิน 500 บาท หรือจำคุกไม่เกิน 1 ปี หรือทั้งปรับทั้งจำ

ถ้าผู้กระทำความผิดเป็นเจ้าพนักงานมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับเรือนจำ หรือกรมราชทัณฑ์ ให้เพิ่มโทษเป็นทวีคูณ

เงินหรือสิ่งของต้องห้ามที่นำเข้ามาในเรือนจำโดยฝ่าฝืนบทมาตรานี้ให้ริบเป็นของแผ่นดิน”

¹⁷วิสัย พุกกะวัน, เรื่องเดิม, หน้า 45.

¹⁸ข้อบังคับกรมราชทัณฑ์ ว่าด้วยการเยี่ยมการติดต่อของบุคคลภายนอกต่อผู้ต้องขัง และการเข้าคูักิจการหรือติดต่อการงานกับเรือนจำ พ.ศ. 2547, ข้อ 15 กำหนดว่า “ผู้ไม่ได้รับอนุญาตให้เยี่ยมหรือติดต่อกับผู้ต้องขัง หรือผู้ที่ได้รับอนุญาตให้เยี่ยมหรือติดต่อกับผู้ต้องขัง แต่กระทำความผิดข้อบังคับนี้ พนักงานเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจเชิญให้ออกไปจากบริเวณเรือนจำได้ หากขัดขืนพนักงานเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจใช้กำลังพอสมควรที่จะให้ออกไปพ้นจากเรือนจำได้.

ผู้ที่จะมีความผิดตามมาตรา ๑๖๖ ครอบคลุมทั่วไปและเจ้าพนักงานเรือนจำ แต่
ถ้าเป็นเจ้าพนักงานเรือนจำหรือเป็นเจ้าพนักงานที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับเรือนจำหรือกรม-
ราชทัณฑ์ ทำผิดตามมาตรา ๑๖๖ จะต้องถูกลงโทษเป็นสองเท่าของคนทั่วไป

การกระทำความผิดเป็นความผิดตามมาตรา ๑๖๖ ได้แก่

- 1) เข้าไปในเรือนจำโดยไม่ได้รับอนุญาต
- 2) รับเงินหรือสิ่งของต้องห้ามจากผู้ต้องขัง โดยฝ่าฝืนระเบียบหรือ

ข้อบังคับของเรือนจำ

- 3) ส่งเงินหรือสิ่งของต้องห้ามให้แก่ผู้ต้องขัง โดยฝ่าฝืนระเบียบหรือข้อบังคับ

ของเรือนจำ

- 4) นำเงินหรือสิ่งของต้องห้ามเข้าไปในเรือนจำ โดยฝ่าฝืนระเบียบหรือ

ข้อบังคับของเรือนจำ

- 5) นำเงินหรือสิ่งของต้องห้ามออกไปจากเรือนจำ โดยฝ่าฝืนระเบียบหรือ

ข้อบังคับของเรือนจำ

2.3 อำนาจและหน้าที่เจ้าพนักงานเรือนจำ

พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 มาตรา 13 บัญญัติว่า “รัฐมนตรีมีอำนาจ
กำหนดอำนาจและหน้าที่ของเจ้าพนักงานเรือนจำในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการงานและความ
รับผิดชอบ ตลอดจนเงื่อนไขที่จะปฏิบัติตามอำนาจและหน้าที่นั้น”

เจ้าพนักงานเรือนจำแยกออกเป็น 2 ประเภท ตามกฎกระทรวงมหาดไทย
ออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ได้แยกเจ้าพนักงาน-
เรือนจำออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

- 1) เจ้าพนักงานอำนวยการกลาง ประกอบด้วย
 - (1) อธิบดี เป็นผู้อำนวยการเรือนจำโดยทั่วไป
 - (2) ผู้ช่วยอธิบดี เป็นผู้ช่วยผู้อำนวยการเรือนจำโดยทั่วไป¹⁹

¹⁹ปัจจุบันมีแต่ตำแหน่งรองอธิบดีเท่านั้น.

(3) หัวหน้ากองในกรมราชทัณฑ์²⁰

(4) สารวัตรเรือนจำประจำกรมราชทัณฑ์²¹ มีหน้าที่ให้คำปรึกษาแนะนำแก่เจ้าพนักงานเรือนจำเท่านั้น แต่ถ้าได้รับคำสั่งจากอธิบดีให้เข้าควบคุมกิจการเรือนจำ จะมีอำนาจบังคับบัญชาเจ้าพนักงานเรือนจำรองจากผู้บัญชาการเรือนจำด้วย

(5) หัวหน้าแผนกในกรมราชทัณฑ์ มีหน้าที่ออกตรวจหรือควบคุมกิจการเรือนจำ และมีอำนาจอย่างเดียวกับที่กำหนดไว้สำหรับสารวัตรเรือนจำในข้อก่อน

(6) ข้าราชการสังกัดกรมราชทัณฑ์คนใดก็ตามซึ่งรัฐมนตรีสั่งให้ไปควบคุมกิจการเรือนจำ ให้ถือว่าข้าราชการผู้นั้นเป็นผู้บัญชาการเรือนจำ

2) เจ้าพนักงานประจำเรือนจำ ประกอบด้วย

(1) ผู้บัญชาการเรือนจำ ซึ่งมี 2 ประเภท คือ

ผู้บัญชาการเรือนจำโดยเฉพาะ หมายถึง ผู้ซึ่งทำหน้าที่ผู้บัญชาการเรือนจำโดยตรงตามพระราชบัญญัติฯ และกฎกระทรวงฯ มีอำนาจเต็มในการบังคับบัญชากิจการเรือนจำทั้งปวง กับ

ผู้บัญชาการเรือนจำโดยตำแหน่ง คือ ผู้ว่าราชการจังหวัด สำหรับเรือนจำจังหวัด และนายอำเภอสำหรับเรือนจำอำเภอ เรือนจำเช่นนี้ผู้รับผิดชอบคือผู้ว่าราชการจังหวัด หรือนายอำเภอซึ่งดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการเรือนจำด้วย แต่การรับผิดชอบในการดำเนินการเรือนจำจริง ๆ อยู่ในมือของพัศดี และพัศดีก็ต้องอยู่ใต้อำนาจของผู้ว่าราชการ หรือนายอำเภอ แล้วแต่กรณี²²

ผู้บัญชาการเรือนจำโดยตำแหน่งนี้ ได้ถูกยกเลิกไปนับแต่ พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา²³

²⁰ ปัจจุบันเทียบได้กับตำแหน่ง ผู้อำนวยการกอง.

²¹ ปัจจุบันมีแต่ผู้ตรวจราชการ.

²² วิสัย พฤษะวัน, เรื่องเดิม, หน้า 63.

²³ สมบูรณ์ ประสพเนตร, อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบของเจ้าพนักงานเรือนจำ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ราชทัณฑ์, 2544), หน้า 14.

(2) สารวัตรเรือนจำ²⁴ สำหรับเรือนจำที่มีกิจการมากหรือยุ่งยาก หรือมีผู้ต้องขังตั้งแต่ 1,000 คนขึ้นไป แต่ในขณะนี้ไม่มีตำแหน่งนี้ในเรือนจำต่าง ๆ

(3) พัสดี²⁵ ประจำทุกเรือนจำ แต่เรือนจำอำเภอสำหรับศาลแขวงนั้น หากใช้ที่คุมขังแห่งสถานีตำรวจเป็นเรือนจำให้หัวหน้าสถานีตำรวจนั้นเป็นเจ้าพนักงานเรือนจำทำการในหน้าที่พัสดี

(4) ผู้คุม²⁶ หมายรวมถึงผู้คุมพิเศษตามกฎหมายกระทรวงข้อ 22 ด้วย

(5) แพทย์ประจำเรือนจำ²⁷

(6) ผู้มีความรู้ความชำนาญเป็นพิเศษ²⁸ เช่น สมุห์บัญชี อนุศาสนาจารย์ ครูวิชาสามัญ ครูวิชาวิสามัญ โดยถือเป็นเจ้าพนักงานเรือนจำ ซึ่งมีใช้พัสดี หรือผู้คุม แต่ผู้บัญชาการเรือนจำมีอำนาจกำหนดให้ทำหน้าที่พัสดีหรือผู้คุมได้

2.3.1 อำนาจหน้าที่ผู้บัญชาการเรือนจำ

1) อำนาจของผู้บัญชาการเรือนจำ

ผู้บัญชาการเรือนจำ ผู้อำนวยการ หรือผู้ปกครองทัณฑสถาน นับว่าเป็นผู้บริหารสูงสุดของเรือนจำหรือทัณฑสถานนั้น ๆ²⁹ ผู้บัญชาการเรือนจำนับเป็นตัวจักรสำคัญในการบริหารงาน กฎหมายจึงได้ให้อำนาจไว้อย่างมากมาย เช่น

(1) อำนาจในการรับหรือไม่รับตัวผู้ต้องขังตามมาตรา 8 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ซึ่งได้ระบุไว้ว่า “เจ้าพนักงานจะไม่รับบุคคลใด ๆ ไว้เป็นผู้ต้องขังในเรือนจำ เว้นแต่จะได้รับหมายอาญาหรือเอกสารอันเป็นคำสั่งของเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจ”

²⁴ กฎกระทรวงมหาดไทย ออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479, ข้อ 14.

²⁵ เรื่องเดียวกัน, ข้อ 15.

²⁶ เรื่องเดียวกัน, ข้อ 20.

²⁷ เรื่องเดียวกัน, ข้อ 23.

²⁸ เรื่องเดียวกัน, ข้อ 24.

²⁹ สมบูรณ์ ประสพเนตร, เรื่องเดิม, หน้า 19.

การที่เจ้าพนักงานจะรับตัวบุคคลใด ๆ ไว้เป็นผู้ต้องขังในเรือนจำนั้น จะต้องมีความหมายอาญาได้แก่หมายขังระหว่างสอบสวนหรือพิจารณา หรือหมายจำคุกของศาล ส่วนเอกสารอื่นเป็นคำสั่งของเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจนั้น หมายถึง “เอกสารอื่นเป็นคำสั่งของเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจที่จะสั่งให้ทำการควบคุมบุคคลใดบุคคลหนึ่งไว้ในเรือนจำหรือทัณฑสถานโดยชอบด้วยกฎหมาย ทั้งเอกสารเช่นว่านั้น จะต้องทำเป็นหนังสือเอกสารราชการถึงผู้บัญชาการเรือนจำหรือทัณฑสถานพร้อมกับให้ลงลายมือชื่อและตำแหน่งของเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจนั้น ๆ ไว้ด้วย”³⁰

(2) อำนาจในการที่จะอนุญาตให้เด็กติดผู้ต้องขังอยู่ในเรือนจำ ตามมาตรา 9 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ซึ่งได้ระบุว่า “ถ้าผู้ต้องขังเด็กอายุต่ำกว่า 16 ปี อยู่ในความดูแลของตนคิดมายังเรือนจำและปรากฏว่า ไม่มีผู้ใดจะเลี้ยงดูเด็กนั้น จะอนุญาตให้เด็กนั้นอยู่ในเรือนจำภายใต้บังคับเงื่อนไขดังระบุไว้ในข้อบังคับที่ดั่งขึ้น หรือจะส่งไปยังสถานที่อื่นใดอันได้จัดขึ้นเป็นพิเศษเพื่อการนี้ก็ได้ บทบัญญัติในวรรคก่อน ให้ใช้บังคับแก่เด็กที่เกิดในเรือนจำด้วย”

(3) อำนาจในการที่จะให้พนักงานสอบสวนส่งรายงานแสดงประวัติของผู้ต้องขังแก่เรือนจำตามมาตรา 10 วรรค 3 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ซึ่งระบุไว้ว่า “เมื่อเจ้าพนักงานเรือนจำร้องขอ ให้เจ้าพนักงานฝ่ายปกครองผู้มีอำนาจทำการสอบสวนหรือสืบสวนการกระทำผิดอาญา ส่งรายงานแสดงประวัติของผู้ต้องขังให้แก่เจ้าพนักงานเรือนจำ”

(4) อำนาจในการที่จะใช้อาวุธปืนแก่ผู้ต้องขังตามมาตรา 17 เช่นเดียวกับพัศดี

(5) อำนาจในการที่จะปล่อยตัวผู้ต้องขังไปจากเรือนจำเป็นการชั่วคราวได้ในกรณีที่มีเหตุฉุกเฉินอันอาจเป็นอันตรายต่อชีวิตหรือความปลอดภัยของผู้ต้องขังตามมาตรา 18 เช่นเดียวกับพัศดี

³⁰ประเสริฐ เมฆมณี, หลักทัณฑวิทยา (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พิพิธ-การพิมพ์, 2522), หน้า 214.

(6) อำนาจในการที่จะใช้อาวุธปืนแก่ผู้ต้องขังที่หลบหนีจากเรือนจำ หรือทัณฑสถานภายใน 24 ชั่วโมง นับแต่เวลาที่หนีไปตามมาตรา 19 ตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในมาตรา 17 เช่นเดียวกับพศศ

(7) อำนาจในการที่จะสั่งให้นักโทษเด็ดขาด คนต้องขัง คนฝาก และคนต้องขังระหว่างอุทธรณ์ ฎีกา ทำงานหรืออนุญาตให้ผู้ต้องขังที่สมัครใจทำงานอย่างอื่นได้ตามมาตรา 22 และ 23 เช่นเดียวกับพศศ

(8) อำนาจในการที่จะเข้าไปในเขตควบคุมกักขังผู้ต้องขังหญิงตามกฎหมายกระทรวงมหาดไทยออกตามความในมาตรา 58 ข้อ 34 เช่นเดียวกับพศศ

(9) อำนาจในการที่จะลงโทษผู้ต้องขังที่กระทำผิดวินัยและที่จะเพิกถอนการลงโทษดังกล่าว ตามมาตรา 35 และ 36

(10) อำนาจในการที่จะวินิจฉัยลงโทษฐานผิดวินัยแก่ผู้ต้องขังที่กระทำความผิดอาญาขึ้นในเรือนจำแทนการส่งตัวดำเนินคดีตามมาตรา 37

(11) อำนาจในการที่จะริบสิ่งของต้องห้ามเป็นของแผ่นดิน หรือทำลายสิ่งที่เป็นของสละเสียได้ หรือเป็นของอันตรายหรือโสโครก หรือขายทอดตลาดสิ่งของของผู้ต้องขังที่ไม่อาจเก็บรักษาไว้ในเรือนจำได้ ตามมาตรา 39

(12) อำนาจในการที่จะอนุญาตให้ผู้ต้องขังนำสิ่งของบางอย่างเข้ามาหรือเก็บรักษาไว้ในเรือนจำได้ตามกฎกระทรวงมหาดไทย ออกตามความในมาตรา 58 ข้อ 128

(13) อำนาจในการที่จะจัดการกับสิ่งของซึ่งเข้าว่าจะได้มาจากการกระทำผิดกฎหมาย หรือการถือ หรือมีไว้เป็นการผิดกฎหมาย ตามกฎกระทรวงมหาดไทย ข้อ 131

(14) อำนาจในการที่จะริบทรัพย์สินของผู้ต้องขังที่ตกค้างอยู่ในเรือนจำเป็นของแผ่นดิน ตามมาตรา 40

(15) อำนาจในการอนุญาตให้ผู้ต้องขังที่ครบกำหนดโทษและได้รับการปล่อยตัว แต่ป่วยหนัก อยู่รักษาตัวในเรือนจำต่อไป ตามมาตรา 41 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479

(16) อำนาจในการที่จะดำเนินการให้มีการรับเงินหรือสิ่งของ
ต้องห้ามที่นำเข้ามาในเรือนจำโดยฝ่าฝืน พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 มาตรา 45

(17) อำนาจในการที่จะส่งตัวนักโทษพิเศษที่อยู่ในทัณฑนิคมซึ่ง
กระทำผิดวินัยอย่างร้ายแรงไปยังเรือนจำ ตามมาตรา 57

(18) อำนาจในการบังคับบัญชาเรือนจำอำเภอที่อยู่ในจังหวัดของ
ผู้บัญชาการเรือนจำจังหวัดตามกฎหมายกระทรวงมหาดไทย ออกตามความในมาตรา 58

(19) อำนาจในการบังคับบัญชากิจการเรือนจำและบังคับบัญชาเหนือ
เจ้าพนักงานและผู้ต้องขังตามกฎหมายกระทรวงมหาดไทย ออกตามความในมาตรา 58

(20) อำนาจในการแต่งตั้งผู้แทนสำหรับเรือนจำชั่วคราวตาม
กฎหมายกระทรวงมหาดไทยออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์
พ.ศ. 2479 ข้อ 12

(21) อำนาจในการที่จะแบ่งหน้าที่การงานและมอบหมายให้พัศดี
รับผิดชอบ ตามกฎหมายกระทรวงมหาดไทย ออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติ-
ราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ข้อ 16

(22) อำนาจในการที่จะสั่งให้ข้าราชการที่เห็นสมควรรักษาการแทน
พัศดี ตามกฎหมายกระทรวงมหาดไทย ออกตามความในมาตรา 58 แห่ง พ.ร.บ. ราชทัณฑ์
พ.ศ. 2479 ข้อ 19

(23) อำนาจในการแต่งตั้งผู้คุมพิเศษ ตามกฎหมายกระทรวงมหาดไทย
ออกตามความในมาตรา 58 แห่ง พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ข้อ 22

(24) อำนาจในการกำหนดให้ผู้ที่มีความรู้ความชำนาญพิเศษทำการ
ในหน้าที่พัศดีหรือผู้คุม ตลอดจนการบังคับบัญชาสมุหบัญชีเรือนจำกลาง ตาม
กฎหมายกระทรวงมหาดไทย ออกตามความในมาตรา 58 แห่ง พระราชบัญญัติราชทัณฑ์
พ.ศ. 2479 ข้อ 24 เป็นต้น

2) หน้าที่ของผู้บัญชาการเรือนจำ

ผู้บัญชาการเรือนจำเป็นผู้บริหารสูงสุดของเรือนจำ มีอำนาจหน้าที่
และความรับผิดชอบในการบังคับบัญชากิจการเรือนจำโดยทั่วไป และมีอำนาจบังคับ

บัญชาเหนือเจ้าพนักงาน ตลอดจนผู้ต้องขังทั้งปวงที่สังกัดกิจการเรือนจำนั้น นอกจากนี้ ยังมีหน้าที่ที่จะต้องดำเนินการดังนี้³¹

(1) ตรวจการเรือนจำตามระเบียบที่กำหนดไว้ โดยกรมราชทัณฑ์ได้ มีหนังสือสั่งการให้เข้าตรวจเรือนจำทั้งในเวลากลางวันและในเวลากลางคืนเป็นประจำ ด้วย เพื่อให้การบริหารงานเรือนจำเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและบังเกิดผลดีสมตาม ความมุ่งหมายของทางราชการ

(2) เอาใจใส่ดูแลทุกข์สุขของผู้ต้องขังและเปิดโอกาสให้ร้องทุกข์ได้ โดยสะดวกและเต็มที่ เช่นเดียวกับพัสดีและผู้คุมตามที่ได้กล่าวไปแล้ว

(3) ควบคุมเจ้าพนักงานและกิจการของเรือนจำ (กฎกระทรวง-
มหาดไทย ข้อ 11)

นอกจากนี้ กฎกระทรวงมหาดไทย ข้อ 33 ยังได้กำหนดหน้าที่ให้ ผู้บัญชาการเรือนจำที่ได้รับแจ้งเหตุการณ์ไม่สงบที่เกิดขึ้นในเรือนจำจากพัสดีจะต้องรีบ มายังเรือนจำและจัดการระงับเหตุด้วย

นอกจากหน้าที่ดังกล่าวแล้ว ผู้บัญชาการเรือนจำยังมีหน้าที่ที่จะต้อง จัดเจ้าพนักงานไปคอยคุมผู้ต้องขังที่ได้รับอนุญาตให้ลาโดยเหลือโทษจำคุกน้อยกว่า 6 เดือน และไม่เป็นที่ไว้วางใจและในกรณีที่การอนุญาตให้ลานั้น มิได้จัดเจ้าพนักงานไป ด้วย ให้ผู้บัญชาการเรือนจำแจ้งแก่ตำรวจสันติบาลหรือข้าหลวงประจำจังหวัดแห่งท้องที่ ที่ผู้ได้รับอนุญาตให้ลาไปด้วย ตามกฎกระทรวงมหาดไทย ข้อ 87 และ 90

ในกรณีที่มีการอนุมัติพักการลงโทษแก่ผู้ต้องขัง ให้ผู้บัญชาการ- เรือนจำออกหนังสือให้รับไปเป็นคู่มือ และถ้ามีเงื่อนไขให้รายงานตัวต่อตำรวจหรือ อำเภอกำหนดให้หนังสือแจ้งต่อตำรวจหรืออำเภอตามที่กำหนดไว้ในเรื่องการอนุญาตให้ลา โดยอนุโลม (กฎกระทรวงมหาดไทย ข้อ 97)

นอกจากนี้ ผู้บัญชาการเรือนจำยังมีหน้าที่สำคัญที่จะต้องปฏิบัติตาม ระเบียบข้อบังคับและหนังสือสั่งการกรมฯ ดังนี้

³¹ สมบูรณ์ ประสพเนตร, เรื่องเดิม, หน้า 100-102.

(1) หน้าที่ที่จะต้องบริหารเรือนจำให้เป็นไปตามแผนการหรือโครงการเดิมที่กรมราชทัณฑ์ได้อนุมัติไว้ ตามข้อบังคับที่ 32/2485 เรื่องให้ผู้บัญชาการเรือนจำ หรือพัศดีที่เข้ารับหน้าที่ใหม่ดำเนินการของเรือนจำตามแนวแผนการหรือโครงการเดิมลงวันที่ 30 ธันวาคม 2485

(2) หน้าที่ที่จะต้องพยายามติดต่อกับญาติมิตรของผู้ต้องขังที่มีเด็กในความดูแลติดตามยังเรือนจำ สถานการกุศล วัด หรือสถานอนาถาสงเคราะห์ หรือสถานพยาบาลที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้น เพื่อขอให้ช่วยเหลือรับเด็กนั้นไปอุปการะเลี้ยงดู ตลอดจนการติดตามดูแลให้เป็นไปตามข้อตกลงและการปฏิบัติต่อเด็กดังกล่าว ตามระเบียบกรมราชทัณฑ์ (ฉบับที่ 16) เรื่องเด็กในความดูแลของผู้ต้องขังติดตามมายังเรือนจำ ลงวันที่ 27 มีนาคม 2481

(3) หน้าที่ในการขออนุมัติกรมราชทัณฑ์เพื่อให้ผู้ต้องขังป่วยออกไปรักษาตัวนอกเรือนจำตามความเห็นแพทย์ ตลอดจนแจ้งให้ผู้บัญชาการเรือนจำในท้องที่ที่ผู้ต้องขังไปรักษาตัวอยู่ทราบเพื่อแจ้งผลการตรวจไปกรมราชทัณฑ์ ตามระเบียบกรมราชทัณฑ์ ฉบับที่ 6 เรื่อง การอนุญาตให้ออกไปรักษาตัวนอกเรือนจำ ลงวันที่ 7 กันยายน พ.ศ. 2480

(4) หน้าที่ตามระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วย การควบคุมผู้ต้องขังที่ได้รับอนุญาตให้ออกไปรักษาตัวภายนอกเรือนจำ พ.ศ. 2521 ลงวันที่ 22 ธันวาคม 2521 ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

ก. ขออนุญาตกรมราชทัณฑ์เพื่อให้ผู้ต้องขังที่ได้รับอนุญาตให้ออกไปรับการตรวจรักษาที่โรงพยาบาลภายนอกเรือนจำโดยไปและกลับในวันเดียวกัน อยู่รักษาตัวที่โรงพยาบาลดังกล่าวตามความเห็นของแพทย์

ข. เรือนจำที่ไม่มีแพทย์ประจำอยู่ ให้ผู้บัญชาการเรือนจำขอความช่วยเหลือจากสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด หรืออำเภอหรือโรงพยาบาลในท้องที่นั้น ๆ ให้ส่งแพทย์ไปตรวจวินิจฉัยโรคในเรือนจำก่อนที่จะขออนุญาตกรมฯ ส่งตัวออกไปรักษาภายนอกเรือนจำ

ค. ในกรณีที่แพทย์รับตัวผู้ต้องขังไว้รักษาและการควบคุม จำเป็นต้องใช้ห้องควบคุมร่วมกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ ให้ผู้บัญชาการเรือนจำแจ้งเจ้าหน้าที่

ตำรวจท้องที่ทราบเป็นลายลักษณ์อักษรทันที เมื่อหมดความจำเป็นที่จะให้ผู้ต้องขังอยู่รักษาตัว หรือนำตัวกลับคืนเรือนจำแล้วให้แจ้งให้เจ้าหน้าที่ตำรวจท้องที่ทราบทันที

ง. ถ้าการควบคุมเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์โดยเฉพาะจะต้องจัดเจ้าหน้าที่ไปควบคุมให้เพียงพอแก่การป้องกันการหลบหนี

(5) หน้าที่ในการแต่งตั้งกรรมการดำเนินการและเจ้าหน้าที่ประจำร้านสงเคราะห์ผู้ต้องตามระเบียบกรมราชทัณฑ์ว่าด้วยร้านสงเคราะห์ พ.ศ. 2513 ลงวันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2513

(6) หน้าที่ในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัว โดยให้ผู้ต้องขังว่าศีลธรรมที่ท่องจำขึ้นใจให้ฟัง ให้โอวาทสั่งสอนตามสมควร และในกรณีที่ผู้ได้รับการปล่อยตัวเป็นผู้ต้องขังในคดีอุกฉกรรจ์ ให้สอบถามความเป็นไป อาทิ ภูมิฐานะ หลักฐานทางครอบครัว ญาติมิตรและอาชีพ เป็นต้น ตามระเบียบกรมราชทัณฑ์ฉบับที่ 17 เรื่อง การอบรมศีลธรรมแก่ผู้ต้องขังซึ่งเหลือโทษต้องจำต่อไปอีก 7 วัน ลงวันที่ 21 กรกฎาคม พ.ศ. 2482

(7) หน้าที่ในการจัดเจ้าหน้าที่ทำหน้าที่บรรณารักษ์ห้องสมุดเรือนจำ โดยเฉพาะตลอดจนกำหนดเวลาให้ผู้ต้องขังอ่านหนังสือในห้องสมุด จัดหาหนังสือเข้าห้องสมุด อนุญาตให้รับหนังสือของบุคคลภายนอกเข้าห้องสมุดและจัดทำบัญชีจำนวนผู้ต้องขังที่ใช้บริการห้องสมุด รายงานให้กรมราชทัณฑ์ทราบเป็นรายเดือน ตามระเบียบกรมราชทัณฑ์ ฉบับที่ 2/2499 เรื่อง ห้องสมุดของเรือนจำและทัณฑสถานต่าง ๆ ลงวันที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ. 2499

(8) หน้าที่ในการตั้งข้าราชการไม่น้อยกว่า 2 นาย เป็นกรรมการตรวจเงินและบัญชีของเรือนจำเดือนละครั้ง ตามข้อบังคับกรมราชทัณฑ์ ฉบับที่ 16/2484 เรื่อง การตรวจเงินและบัญชีเงินของเรือนจำ ลงวันที่ 1 พฤศจิกายน 2484

(9) หน้าที่ในการตรวจบัญชีเงินสดของเรือนจำอย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 ครั้ง ในกรณีที่มิเหตุจำเป็น ไม่สามารถตรวจเงินด้วยตัวเองได้ จะตั้งข้าราชการคนหนึ่งหรือหลายคนร่วมเป็นคณะไว้ตรวจเงินแทนได้ ตามข้อบังคับกระทรวงมหาดไทย

ฉบับที่ 4/2500 ว่าด้วย รายได้เกี่ยวกับการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังของทัณฑสถานต่าง ๆ
ลงวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ. 2500

(10) หน้าที่ตามระเบียบการจ่ายเงินรางวัลให้ผู้ต้องขังที่กระทำการตามหน้าที่ซึ่งต้องประสพอันตราย ลงวันที่ 16 เมษายน 2500 โดยจัดให้แพทย์ตรวจผู้ต้องขังดังกล่าวโดยไม่ชักช้า และรายงานผลการตรวจพร้อมความเห็นต่อคณะกรรมการซึ่งผู้บัญชาการเรือนจำได้ตั้งขึ้นเพื่อสอบสวนพิจารณาว่าควรจะได้รับเงินรางวัลหรือไม่เป็นจำนวนเท่าใด ถ้าผู้บัญชาการเรือนจำเห็นด้วย ให้อนุมัติกรมราชทัณฑ์พิจารณาส่งจ่ายต่อไป

ผู้บัญชาการเรือนจำซึ่งเป็นผู้บริหารงานสูงสุดของเรือนจำยังมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติอีกมากมายหลายประการนอกเหนือไปจากที่ได้กล่าวมาแล้ว แต่หน้าที่หลักหรือสำคัญได้แก่การปกครองหรือการบริหารงานเรือนจำให้ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยและบังเกิดผลดีสมความมุ่งหมายของกรมราชทัณฑ์ซึ่งมีเรื่องสำคัญ ๆ ที่จะกล่าวถึงรวม 3 ประการคือ

(1) การบริหารคนหรือบริหารงานที่เกี่ยวข้องกับตัวบุคคลในเรือนจำหรือทัณฑสถานนั้น ๆ ได้แก่ เจ้าพนักงานเรือนจำ ผู้ต้องขัง และบุคคลภายนอกที่เกี่ยวข้องกับเรือนจำ และทัณฑสถานดังกล่าว ได้แก่ ญาติผู้ต้องขัง เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานอื่นและบุคคลภายนอกที่ติดต่อเกี่ยวข้องกับเรือนจำ เป็นต้น

(2) การบริหารอาคารสถานที่ ได้แก่ การบริหารงานที่เกี่ยวข้องกับการดูแลรักษา การปรับปรุงซ่อมแซมอาคารสถานที่ที่มีอยู่เดิม ตลอดจนการก่อสร้างอาคารสถานที่ต่าง ๆ ของเรือนจำหรือทัณฑสถานเพิ่มเติมตามความจำเป็นโดยการจัดทำโครงการเพื่อขอเงินงบประมาณต่อไป

(3) การบริหารระบบงาน ได้แก่ การควบคุมดูแลการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ที่อยู่ในความรับผิดชอบของเรือนจำหรือทัณฑสถานให้เป็นไปตามกฎหมายและระเบียบแบบแผนของทางราชการตลอดจนให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดโดยสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด

2.3.2 อำนาจหน้าที่พัศดี

1) อำนาจที่จะสั่งใช้เครื่องพันธนาการแก่ผู้ต้องขังและที่จะเพิกถอนคำสั่งนั้น ตามมาตรา 14

2) อำนาจที่จะใช้อาวุธปืนแก่ผู้ต้องขังตามมาตรา 17 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 เช่นเดียวกับผู้คุม ส่วนการใช้อาวุธตะบองแก่ผู้ต้องขังตามมาตรา 16 นั้น เนื่องจากกฎกระทรวงมหาดไทยออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 (ฉบับที่ 4) ข้อ 2 ได้กำหนดให้เจ้าพนักงานเรือนจำซึ่งมีตำแหน่งตั้งแต่พัศดีขึ้นไป หรือผู้รักษาการแทนถือปืนพกประจำตัวในเวลาปฏิบัติหน้าที่ราชการ ดังนั้น โอกาสที่พัศดีจะใช้อาวุธตะบองเข้าระงับเหตุร้ายในเรือนจำ จึงไม่มีเนื่องจากมิได้พกตะบองในการปฏิบัติหน้าที่เหมือนผู้คุม

อย่างไรก็ตาม แม้กฎกระทรวงมหาดไทยดังกล่าวให้อำนาจพัศดีในการที่จะถือปืนพกประจำตัวในเวลาปฏิบัติหน้าที่ราชการได้ก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติกรมราชทัณฑ์ได้มีหนังสือสั่งการห้ามเจ้าพนักงานเรือนจำทุกคนพกอาวุธปืนเข้าไปในเรือนจำหรือทัณฑสถานโดยเด็ดขาด เนื่องจากเกรงว่าผู้ต้องขังจะแย่งชิงอาวุธปืนดังกล่าวไปก่อเหตุร้ายเพื่อแหกหักเรือนจำ หรือทัณฑสถานหลบหนี คงอนุญาตให้เวรรักษาการณ์ภายนอกหรือเวรป้อมบนกำแพงเรือนจำเท่านั้น ที่ใช้อาวุธปืนได้ในขณะปฏิบัติหน้าที่ตลอดจนเจ้าพนักงานเรือนจำที่ทำหน้าที่ควบคุมตัวผู้ต้องขังไปศาลหรือย้ายเรือนจำเท่านั้น³²

3) อำนาจในการที่จะปล่อยตัวผู้ต้องขังไปจากเรือนจำเป็นการชั่วคราวได้ในกรณีที่มีเหตุฉุกเฉินอันอาจเป็นอันตรายต่อชีวิตหรือความปลอดภัยของผู้ต้องขังตามนัยมาตรา 18 เช่นเดียวกับผู้คุม

4) อำนาจในการที่จะใช้อาวุธปืนแก่ผู้ต้องขังที่หลบหนีจากเรือนจำหรือทัณฑสถานภายใน 24 ชั่วโมง นับแต่เวลาที่หนีไปตามมาตรา 19

5) อำนาจในการที่จะสั่งให้นักโทษเด็ดขาดทำงานตามมาตรา 22

³² สมบูรณ์ ประสพเนตร, เรื่องเดียวกัน, หน้า 15.

6) อำนาจในการที่จะสั่งให้คนต้องขัง คนฝาก และคนต้องขังในระหว่างอุทธรณ์ฎีกา ทำงานหรืออนุญาตให้ผู้ต้องขังที่สมัครใจทำงานอย่างอื่น ตามมาตรา 23

7) อำนาจในการที่จะเข้าไปในเขตควบคุมกักขังผู้ต้องขังหญิง ตามกฎกระทรวงมหาดไทย ออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ข้อ 34

8) อำนาจที่จะพิจารณาอนุญาตให้ผู้ต้องขังประกอบอาหารส่วนตัว หรือนำอาหารไปรับประทานนอกเขตที่กำหนดไว้ ตามกฎกระทรวงมหาดไทย ออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ข้อ 75

9) อำนาจที่จะลงโทษแก่ผู้ต้องขังที่กระทำผิดวินัยตามกฎกระทรวงมหาดไทย ออกตามความในมาตรา 58 ข้อ 100

10) อำนาจที่จะลงโทษผู้คุมที่กระทำผิดวินัยตามมาตรา 12

11) อำนาจที่จะดำเนินการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เช่น การสืบสวนคดีอาญา

12) อำนาจที่จะพิจารณากำหนดการแบ่งหน้าที่ของเจ้าพนักงานในการควบคุมผู้ต้องขังตามข้อบังคับที่ 8/2485 เรื่อง การแบ่งหน้าที่เจ้าพนักงานผู้ทำการควบคุมผู้ต้องขัง ลงวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2485

นอกจากนี้กฎกระทรวงมหาดไทยฯ ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของพัศดีไว้ ดังต่อไปนี้

- 1) ปกครองและควบคุมระเบียบ วินัย ของเจ้าพนักงานในสังกัด
- 2) แบ่งการทำงานของเรือนจำออกเป็นส่วน ๆ มอบหมายให้เจ้าพนักงานในสังกัดไปดำเนินการควบคุมหรือจัดทำ
- 3) รักษาและดูแลบูรณะสถานที่และทรัพย์สินของเรือนจำ
- 4) ควบคุมดูแลการทะเบียนบัญชีของเรือนจำ
- 5) หากเรือนจำใดทางการมิได้แต่งตั้งสมุหบัญชีไว้ ต้องรับผิดชอบในการเบิกและจ่ายเงินอันเกี่ยวเป็นกิจการของเรือนจำ
- 6) ปกครองและควบคุมระเบียบ วินัย ของผู้ต้องขัง

- 7) ตรวจสอบป้องกันการกระทำผิดวินัยของผู้ต้องขังตลอดจนการหลบหนี และจับกุมเมื่อมีการกระทำผิดอาญา
- 8) จัดการและควบคุมการทำงานของผู้ต้องขัง
- 9) จัดการและควบคุมการศึกษาตลอดจนการอบรมผู้ต้องขัง
- 10) ดูแลการอนามัยของผู้ต้องขัง การสุขภาพของเรือนจำ และจัดให้เป็นไปตามคำแนะนำของแพทย์
- 11) เปิดโอกาสให้ผู้ต้องขังร้องทุกข์ได้โดยสะดวกและเต็มที่³³
- 12) อำนาจในการสั่งใช้และเพิกถอนคำสั่งใช้เครื่องพันธนาการ
- 13) หน้าที่ตรวจสอบหลักฐานเกี่ยวกับผู้ต้องขังป่วยเสนอผู้บัญชาการเรือนจำ
- 14) อำนาจในการลงโทษผู้ต้องขังฐานทำผิดวินัย
- 15) รับเรื่องราวร้องทุกข์หรือหนังสือทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาของผู้ต้องขังและดำเนินการตามกฎหมาย
- 16) เมื่อมีเหตุการณ์ไม่สงบเกิดขึ้นในเรือนจำ พัสติได้รับแจ้งแล้วจะต้องรวบรวมผู้คุมเข้าจัดการ หากเห็นเกินกำลังจะต้องร้องขอกำลังจากเจ้าหน้าที่ตำรวจและรับรายงานผู้บัญชาการเรือนจำ³⁴

2.3.3 อำนาจหน้าที่ผู้คุม

ผู้คุมนับว่าเป็นเจ้าพนักงานเรือนจำและทัณฑสถานระดับต่ำสุด ซึ่งปฏิบัติหน้าที่คลุกคลีใกล้ชิดกับผู้ต้องขังมากที่สุด ความเสี่ยงในการปฏิบัติหน้าที่จึงมีอยู่ค่อนข้างจะสูงมาก พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 จึงได้ให้อำนาจแก่ผู้คุมเพื่อปกป้องคุ้มครองในการปฏิบัติหน้าที่ไว้ดังนี้³⁵

³³ กฎกระทรวงมหาดไทย ออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479, ข้อ 18.

³⁴ เรื่องเดียวกัน, ข้อ 33.

³⁵ สมบูรณ์ ประสพเนตร, เรื่องเดิม, หน้า 5.

1) อำนาจในการที่จะสั่งให้ใช้เครื่องพันธนาการแก่ผู้ต้องขังตามนัย มาตรา 14 (4) ซึ่งได้ระบุไว้ว่า “เมื่อถูกคุมตัวไปนอกเรือนจำ เจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ ควบคุมเห็นเป็นการสมควรที่จะต้องให้เครื่องพันธนาการ” กรณีดังกล่าว ได้แก่ การที่ ผู้คุมได้รับมอบหมายให้คุมตัวผู้ต้องขังออกไปนอกเรือนจำ อาจจะเป็นการคุมตัวไปศาล เพื่อพิจารณาคดี การคุมตัวผู้ต้องขังที่ย้ายจากเรือนจำหนึ่งไปอีกเรือนจำหนึ่ง การคุมตัว ผู้ต้องขังออกไปทำแผนประทุษกรรม การคุมตัวผู้ต้องขังที่ได้รับอนุญาตให้ออกไปรักษา ตัวที่โรงพยาบาลนอกเรือนจำ ฯลฯ ในกรณีดังกล่าว ถ้าผู้คุมเห็นว่าควรจะใช้เครื่อง พันธนาการแก่ผู้ต้องขังเพื่อป้องกันการหลบหนี หรือก่อเหตุร้าย ก็มีอำนาจที่จะใช้ได้

2) อำนาจในการที่จะใช้อาวุธนอกจากอาวุธปืน (ตะบอง) แก่ผู้ต้องขัง ตามมาตรา 16

3) อำนาจที่จะใช้อาวุธแก่ผู้ต้องขังตามมาตรา 17

4) อำนาจที่จะปล่อยตัวผู้ต้องขังไปจากเรือนจำเป็นการชั่วคราวได้ ในกรณีที่มีเหตุฉุกเฉินอันอาจเป็นอันตรายต่อชีวิตหรือความปลอดภัยของผู้ต้องขังตาม มาตรา 18

5) อำนาจในการที่จะใช้อาวุธแก่ผู้ต้องขังที่หลบหนีภายใน 24 ชั่วโมง นับแต่เวลาที่หนีไปตามมาตรา 19 ซึ่งได้ระบุไว้ว่า “ในการจับกุมผู้หลบหนีภายใน 24 ชั่วโมง นับตั้งแต่วันที่หนีไป เจ้าพนักงานเรือนจำอาจใช้อำนาจตามที่บัญญัติไว้ใน มาตรา 15 ถึง 17 แห่งพระราชบัญญัตินี้โดยอนุโลม เมื่อสิ้นกำหนดเวลานี้แล้ว จะใช้อำนาจเช่นนั้นต่อไปมิได้ แต่ทั้งนี้ไม่เป็นการตัดอำนาจของเจ้าพนักงานเรือนจำในการ ที่จะจัดการจับกุมผู้หลบหนีโดยประการอื่น”

การใช้อำนาจของผู้คุมในกรณีนี้ได้แก่ การใช้อาวุธตะบอง หรือปืน เข้าจัดการกับผู้ต้องขังที่แหกหักเรือนจำหลบหนีได้ภายใน 24 ชั่วโมง นับตั้งแต่วันที่ หลบหนีไป เมื่อเข้าหลักเกณฑ์ที่จะใช้อาวุธดังกล่าวได้ตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 16 และ 17 ดังที่ได้กล่าวไว้แล้ว แต่ถ้าเกินกำหนดเวลา 24 ชั่วโมงแล้ว จะใช้อาวุธตะบองหรือปืน เข้าจับกุมผู้ต้องขังที่หลบหนีดังกล่าวต่อไปมิได้ เว้นแต่จะเข้าข่ายการป้องกันตัวโดยชอบ ตามประมวลกฎหมายอาญา หรือใช้วิธีจับกุมตัวอย่างอื่นโดยไม่ใช้ปืนและตะบอง

- 6) อำนาจในการที่จะสั่งให้นักโทษเด็ดขาด ทำงานตามมาตรา 22
- 7) อำนาจในการที่จะสั่งให้คนต้องขัง คนฝาก และคนต้องขังในระหว่างอุทธรณ์ฎีกา ทำงานหรืออนุญาตให้ผู้ต้องขังที่สมัครใจทำงานอย่างอื่นตามมาตรา 23
- 8) อำนาจในการที่จะเข้าไประงับเหตุในกรณีฉุกเฉินในเขตควบคุมกักขังผู้ต้องขังหญิง ตามที่ระบุไว้ในกฎกระทรวงมหาดไทย ออกตามความในมาตรา 58 แห่ง พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ข้อ 34

2.4 เครื่องพันธนาการ

การใช้เครื่องพันธนาการต่อผู้ต้องขังนั้น เป็นการใช้สำหรับวัตถุประสงค์ต่อการรักษาความปลอดภัยในเรือนจำ เนื่องจากผู้ต้องขังบางคนมีความประพฤติที่ไม่น่าไว้วางใจ ซึ่งอาจก่อเหตุร้ายได้นั้น การแหกหัก หลบหนีไปจากเรือนจำหรืออาจทำความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สินของผู้อื่น หรือมีความจำเป็นที่จะต้องควบคุมตัวออกไปนอกเรือนจำ เป็นต้น

พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 มาตรา 14 บัญญัติว่า “ห้ามมิให้ใช้เครื่องพันธนาการแก่ผู้ต้องขัง เว้นแต่

- (1) เป็นบุคคลที่น่าจะทำอันตรายต่อชีวิตหรือร่างกายของตนเองหรือผู้อื่น
- (2) เป็นบุคคลวิกลจริต หรือจิตต์ไม่สมประกอบอันอาจเป็นภัยอันตรายต่อผู้อื่น
- (3) เป็นบุคคลที่น่าจะพยายามหลบหนีการควบคุม
- (4) เมื่อถูกคุมตัวไปนอกเรือนจำ เจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ควบคุมเห็นเป็นการสมควร ที่จะต้องใช้เครื่องพันธนาการ
- (5) เมื่อรัฐมนตรีสั่งว่าเป็นการจำเป็นจะต้องใช้เครื่องพันธนาการเนื่องแต่สภาพของ เรือนจำหรือสภาพการณ์ของท้องถิ่น

ภายใต้บังคับอนุมาตรา (4) และ (5) แห่งมาตรานี้ ให้พัศดีเป็นเจ้าหน้าที่มีอำนาจที่จะ สั่งให้ใช้เครื่องพันธนาการแก่ผู้ต้องขังและที่จะเพิกถอนคำสั่งนั้น”

ผู้ที่มีอำนาจสั่งใช้เครื่องพันธนาการและเพิกถอนคำสั่งใช้เครื่องพันธนาการ
ตามมาตรา 14 (1) (2) (3) คือ พัดดี ส่วนมาตรา 14 (4) เป็นของผู้คุม และ มาตรา 14 (5)
เป็นอำนาจของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม

เครื่องพันธนาการที่จะใช้แก่ผู้ต้องขังนั้น กฎกระทรวงฯ ได้กำหนดไว้ 4
ประเภท คือ³⁶

- (1) ตรวน
- (2) กุญแจมือ
- (3) กุญแจเท้า
- (4) โซ่ล่าม

2.4.1 ตรวน

ตรวนเป็นเครื่องพันธนาการทำด้วยโลหะ ซึ่งปกติใช้จำกัดการ
เคลื่อนไหวของขาทั้งสองข้างของผู้ต้องขัง ตรวนมี 3 ขนาด คือ³⁷

- 1) ขนาดที่ 1 วัดผ่าศูนย์กลางเหล็กวงแหวน 10 มิลลิเมตร
- 2) ขนาดที่ 2 วัดผ่าศูนย์กลางเหล็กวงแหวน 12 มิลลิเมตร
- 3) ขนาดที่ 3 วัดผ่าศูนย์กลางเหล็กวงแหวน 17 มิลลิเมตร

โซ่ระหว่างวงแหวนของตรวนขนาดที่ 1 และขนาดที่ 3 ให้มีความยาว
ไม่น้อยกว่า 50 เซนติเมตรและไม่เกิน 75 เซนติเมตร กับให้มีขนาดของลูกโซ่ซึ่งวัด
ผ่าศูนย์กลางเหล็กสำหรับ ขนาดที่ 1 ไม่เกิน 10 มิลลิเมตร และสำหรับขนาดที่ 3 ไม่เกิน
17 มิลลิเมตร ส่วนโซ่ระหว่างวงแหวน ของตรวนขนาดที่ 2 ให้มีความยาวไม่น้อยกว่า
50 เซนติเมตร และไม่เกิน 70 เซนติเมตร กับให้มี ขนาดของลูกโซ่ซึ่งวัดผ่าศูนย์กลาง-
เหล็กไม่เกิน 4.75 มิลลิเมตร

³⁶กฎกระทรวงมหาดไทย ออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติ-
ราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479, ข้อ 25.

³⁷เรื่องเดียวกัน, ข้อ 26.

2.4.2 กุญแจมือ

กุญแจมือเป็นเครื่องพันธนาการทำด้วยโลหะ ใช้สำหรับจำกัดการเคลื่อนไหวของมือและแขนของผู้ต้องขัง

กุญแจมือให้เป็นไปตามแบบและขนาดซึ่งกรมราชทัณฑ์กำหนดไว้

2.4.3 กุญแจเท้า

กุญแจเท้าเป็นเครื่องพันธนาการทำด้วยโลหะ ใช้สำหรับจำกัดการเคลื่อนไหวของเท้าและขาของผู้ต้องขัง กุญแจเท้าให้เป็นไปตามแบบที่กรมราชทัณฑ์กำหนดไว้ เว้นแต่ขนาดของโซ่ระหว่าง กุญแจเท้าทั้งสองข้างต้องมีความยาวไม่น้อยกว่า 38 เซนติเมตร และไม่เกิน 50 เซนติเมตร กับให้มีขนาดของลูกโซ่ซึ่งวัดผ่านศูนย์กลางเหล็กไม่เกิน 4.75 มิลลิเมตร โซ่ล่ามให้มีขนาดตามที่กำหนดไว้สำหรับตรวนขนาดที่ 1 และขนาดที่ 3³⁸

2.4.4 โซ่ล่าม

โซ่ล่าม เป็นเครื่องพันธนาการทำด้วยโลหะ ใช้สำหรับจำกัดการเคลื่อนไหวของร่างกายผู้ต้องขัง ขนาดของโซ่ล่ามใช้เท่ากับที่กำหนดไว้สำหรับตรวน

2.4.5 การใช้เครื่องพันธนาการกับผู้ต้องขัง

การใช้เครื่องพันธนาการกับผู้ต้องขังนั้น โดยปกติให้ใช้ตรวนขนาดที่ 1 หรือ ขนาดที่ 2 หรือกุญแจเท้า เว้นแต่เห็นว่ามิเหตุจำเป็นหรือศาลได้มีคำพิพากษาให้ลงโทษจำคุกผู้ต้องขัง นั้นตั้งแต่สามปีขึ้นไป หรือเป็นผู้ต้องขังในคดีอุกฉกรรจ์จะใช้ตรวนขนาดที่ 3 ก็ได้ เมื่อมีเหตุที่น่าเชื่อว่าผู้ต้องขังจะทำอันตรายต่อชีวิตหรือร่างกายผู้อื่น และเห็นว่าไม่มีทาง อื่นที่จะป้องกันได้ดีกว่า ให้ใช้กุญแจมือหรือโซ่ล่ามเพิ่มขึ้นนอกจากตรวน หรือกุญแจเท้าได้

³⁸ กฎกระทรวงมหาดไทย ออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติ-
ราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479, ข้อ 27.

ในกรณีที่ต้องนำตัวคนต้องขังหรือคนฝากไปนอกเรือนจำ ถ้าจะใช้เครื่องพันธนาการ ให้ใช้กุญแจมือ เว้นแต่คนต้องขังในคดีอุกฉกรรจ์จะใช้ตรวนหรือกุญแจเท้าก็ได้³⁹

เครื่องพันธนาการซึ่งกำหนดไว้ในกฎนี้ มิให้ใช้แก่ผู้ต้องขังอายุเกิน 60 ปี หรือผู้ต้องขังหญิง เว้นแต่เป็นคนร้ายหรือเสียจริตซึ่งจำเป็นต้องป้องกันมิให้ก่ออันตรายหรือเป็นผู้ต้องขังชาย ซึ่งดำเนินการตามความในข้อก่อน⁴⁰

ห้ามมิให้ใช้เครื่องพันธนาการอย่างอื่นนอกจากที่กำหนดไว้ในกฎนี้ เว้นแต่ใน กรณีจำเป็นผู้บัญชาการเรือนจำจะอนุญาตให้ใช้เครื่องพันธนาการอย่างอื่น ซึ่งเห็นว่าเบากว่าที่กำหนดไว้ในกฎนี้ก็ได้⁴¹

2.5 อาวุธของเจ้าพนักงานเรือนจำ

2.5.1 ประเภทและการถืออาวุธ

พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ได้กำหนดให้เจ้าพนักงานเรือนจำสามารถมีและใช้อาวุธในการปฏิบัติหน้าที่ได้ โดยกำหนดให้เป็นอำนาจของรัฐมนตรีในการกำหนดชนิดอาวุธที่เจ้าพนักงานเรือนจำจะพึงใช้และวางเงื่อนไขในการถือหรือมีอาวุธนั้น ๆ (มาตรา 15) และได้มีการออกกฎกระทรวงมหาดไทย ตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 (ฉบับที่ 4) กำหนดประเภทของอาวุธของเจ้าพนักงานเรือนจำไว้ว่า

“ข้อ 1 อาวุธที่เจ้าพนักงานเรือนจำจะพึงถือพึงใช้ในการปฏิบัติหน้าที่มี 3 ชนิด คือ

- (1) ปืนพก
- (2) ปืนยาว

³⁹กฎกระทรวงมหาดไทย ออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479, ข้อ 28.

⁴⁰เรื่องเดียวกัน, ข้อ 29.

⁴¹เรื่องเดียวกัน, ข้อ 30.

(3) ไม้ตะบองกลมขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 2.50 เซนติเมตร ยาว 50 เซนติเมตร ...”

ดังนั้น อาวุธของเจ้าพนักงานเรือนจำจึงมีอยู่เพียง 2 ชนิดเท่านั้น คือ ปืน และไม้ตะบอง โดยในการถืออาวุธดังกล่าวจะต้องปฏิบัติตามกฎกระทรวงฯ ข้อ 2 ซึ่งกำหนดไว้ว่า

“ข้อ 2 ให้เจ้าพนักงานเรือนจำดังต่อไปนี้ถืออาวุธดังกล่าวในข้อ 1 คือ

(1) ปืนพก เจ้าพนักงานเรือนจำซึ่งมีตำแหน่งตั้งแต่พลตรีขึ้นไปหรือผู้รักษาการแทน ถือประจำตัวในเวลาปฏิบัติหน้าที่ราชการ สำหรับเจ้าพนักงานเรือนจำตำแหน่งต่ำกว่าพลตรีลงมาจะถือ ได้แต่จะเฉพาะเมื่อได้รับอนุญาตจากผู้บัญชาการเรือนจำเป็นพิเศษหรือถือในกรณีฉุกเฉินเพื่อปฏิบัติ หน้าที่ตามมาตรา 17

(2) ปืนยาว เจ้าพนักงานเรือนจำซึ่งกระทำหน้าที่เป็นผู้คุมถือในเวลาทำหน้าที่ ควบคุมผู้ต้องขังภายนอกเรือนจำหรือในเวลาอยู่ยามรักษาการณ์ หรือในกรณีฉุกเฉินเพื่อปฏิบัติหน้าที่ ตามมาตรา 17

(3) ไม้ตะบอง เจ้าพนักงานเรือนจำซึ่งกระทำหน้าที่เป็นผู้คุมถือในเวลาทำหน้าที่ ควบคุมผู้ต้องขัง หรือในเวลาอยู่ยามรักษาการณ์

ข้อ 3 การถืออาวุธนั้น ให้ปฏิบัติดังนี้

(1) ปืนพก ใส่ซองสะพายหรือร้อยติดกับเข็มขัดข้างขวา
(2) ปืนยาว สะพายหรือแบกหรือถือแล้วแต่ความเหมาะสมแก่การปฏิบัติหน้าที่

(3) ไม้ตะบอง ถือหรือใส่ซองร้อยติดกับเข็มขัดข้างซ้าย”

2.5.2 การใช้อาวุธ

พระราชบัญญัตินี้ได้แยกหลักเกณฑ์การใช้อาวุธไว้เป็น 2 กรณี กรณีแรกการใช้อาวุธนอกจากอาวุธปืนตามมาตรา 16 และการใช้อาวุธปืนตามมาตรา 17 โดยหากเจ้าพนักงานเรือนจำได้ใช้อาวุธโดยสุจริตและตามเงื่อนไขที่ได้ระบุไว้ ไม่ต้องรับผิดชอบทางแพ่งหรืออาญาในผลแห่งการกระทำของตน ตามหลักแห่งมาตรา 21 เพราะฉะนั้นเจ้าพนักงานเรือนจำจำต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้โดยเคร่งครัด ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) การใช้อาวุธอื่นนอกจากอาวุธปืน

พระราชบัญญัติฯ มาตรา 16 บัญญัติว่า “เจ้าพนักงานเรือนจำอาจใช้อาวุธนอกจากอาวุธปืนแก่ผู้ต้องขังได้ในกรณี ต่อไปนี้

(1) เมื่อปรากฏว่าผู้ต้องขังกำลังหลบหนีหรือพยายามจะหลบหนีและไม่มีทางจะ ป้องกันอย่างอื่นนอกจากใช้อาวุธ

(2) เมื่อผู้ต้องขังหลายคนก่อการวุ่นวายหรือพยายามใช้กำลังเปิดหรือทำลายประตูรั้ว หรือกำแพงเรือนจำ

(3) เมื่อปรากฏว่าผู้ต้องขังจะใช้กำลังทำร้ายเจ้าพนักงานหรือผู้อื่น”

การใช้อาวุธของผู้คุมในกรณีนี้ เป็นการใช้ตะบองเข้าระงับเหตุ เมื่อเข้าหลักเกณฑ์หรือองค์ประกอบข้อใดข้อหนึ่งที่กฎหมายกำหนดไว้รวม 3 ข้อ คือ⁴²

(1) จะต้องเป็นกรณีที่ผู้ต้องขังกำลังหลบหนี เช่น วิ่งหนีไปต่อหน้าต่อตา หรือพยายามจะหลบหนี เช่น พยายามปีนกำแพงเรือนจำหลบหนี และไม่มีทางที่จะป้องกันมิให้ผู้ต้องขังหลบหนีด้วยประการอื่นได้ นอกจากใช้ตะบอง แต่ถ้ายังมีทางที่จะป้องกันมิให้ผู้ต้องขังหลบหนีโดยวิธีอื่นใดก็ยังใช้ตะบองไม่ได้

(2) จะต้องเป็นกรณีที่ผู้ต้องขังหลายคนก่อการวุ่นวาย เช่น ก่อการจลาจล หรือก่อการประท้วง (Strike) ไม่ยอมรับประทานอาหาร ไม่ยอมขึ้นเรือนนอน หรือไม่ยอมเข้าโรงงาน ฯลฯ หรือพยายามใช้กำลังเปิดหรือทำลายประตูรั้วหรือกำแพงเรือนจำ เช่น ร่วมกันใช้เท้าถีบประตูเรือนจำ หรือใช้ก้อนปูนค้ทุบกำแพงเรือนจำ เพื่อจะหลบหนี แต่จะต้องมีผู้ต้องขังร่วมกันก่อการตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ถ้าทำเพียงคนเดียว ก็ยังใช้ตะบองแก่ผู้ต้องขังดังกล่าวไม่ได้เช่นกัน

(3) จะต้องเป็นกรณีที่ผู้ต้องขังจะใช้กำลังทำร้ายเจ้าพนักงาน หรือผู้อื่น เช่น เจ็บหมัดชก หรือเจ็มีคจะแทง ผู้ต้องขังด้วยกันเองหรือเจ้าพนักงาน

⁴² สมบูรณ์ ประสพเนตร, เรื่องเดิม, หน้า 8.

การใช้ตะบองเข้าระงับเหตุของผู้คุมตามมาตรา 16 นี้ จะต้องปฏิบัติ ตามเงื่อนไขที่กฎหมายได้กำหนดไว้โดยเคร่งครัด มิฉะนั้นจะต้องรับผิดชอบทั้งทางแพ่งและ ทางอาญาในผลแห่งการกระทำของตน

การใช้อาวุธตามมาตรา 17 จะใช้ได้เฉพาะเพื่อการระงับเหตุตาม เงื่อนไขที่กำหนดไว้ในแต่ละข้อ เมื่อเหตุการณ์ดังกล่าวซึ่งเป็นเงื่อนไขให้ใช้อาวุธได้ตาม มาตราได้สิ้นสุดลงจะใช้อาวุธดังกล่าวอีกต่อไปไม่ได้

2) การใช้อาวุธปืน

มาตรา 17 บัญญัติว่า “เจ้าพนักงานเรือนจำอาจใช้อาวุธปืนแก่ ผู้ต้องขังได้ในกรณีต่อไปนี้

- (1) ผู้ต้องขังไม่ยอมวางอาวุธ เมื่อเจ้าพนักงานสั่งให้วาง
- (2) ผู้ต้องขังที่กำลังหลบหนีไม่ยอมหยุด ในเมื่อเจ้าพนักงานสั่งให้ หยุดและไม่มีทางอื่น ที่จะจับกุมได้
- (3) ผู้ต้องขังตั้งแต่สามคนขึ้นไป ก่อการวุ่นวายหรือพยายามใช้กำลัง เปิดหรือทำลาย ประตู รั้ว หรือกำแพงเรือนจำหรือใช้กำลังกายทำร้ายเจ้าพนักงานหรือ ผู้อื่น และไม่ยอมหยุดในเมื่อ เจ้าพนักงานสั่งให้หยุด

ถ้ามีเจ้าพนักงานเรือนจำผู้มีอำนาจเหนือตนอยู่ในที่นั้นด้วย จะใช้ อาวุธปืนได้ก็ต่อเมื่อ ได้รับคำสั่งจากเจ้าพนักงานผู้นั้นแล้วเท่านั้น ”

เพื่อให้การใช้อาวุธปืนของเจ้าพนักงานเรือนจำเป็นไปตามหลัก- เกณฑ์ของพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 กรมราชทัณฑ์จึงได้ออกระเบียบกรม- ราชทัณฑ์ว่าด้วยการใช้อาวุธปืน และเครื่องกระสุนปืน พ.ศ. 2543 เพื่อวางหลักเกณฑ์ เกี่ยวกับการใช้อาวุธปืนและเครื่องกระสุนปืนไว้ ได้แก่ หลักเกณฑ์ในการเบิกจ่ายและ เรียกส่งคืน การใช้อาวุธปืน การเก็บและการบำรุงรักษา การพาอาวุธปืน เพื่อบังคับใช้กับ ข้าราชการในสังกัดส่วนกลางกรมราชทัณฑ์ เรือนจำ และทัณฑสถาน รวมถึงข้าราชการ อื่นที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้คุมพิเศษด้วย⁴³

⁴³ระเบียบกรมราชทัณฑ์ว่าด้วยการใช้อาวุธปืนและเครื่องกระสุนปืน พ.ศ. 2543, ข้อ 5.

สำหรับหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการใช้อาวุธปืนนั้น ระเบียบกรมราชทัณฑ์ว่าด้วยการใช้อาวุธปืนและเครื่องกระสุนปืน พ.ศ. 2543 ได้วางหลักเกณฑ์ไว้ว่า ห้ามนำอาวุธปืนเข้าไปภายในเรือนจำโดยเด็ดขาด เจ้าพนักงานเรือนจำหรือเจ้าพนักงานตามกฎหมายอื่นที่ถืออาวุธจะเข้าไปติดต่อกายในเรือนจำให้ฝากอาวุธปืน กระสุนปืน รวมทั้งกระสุนปืนที่นำออกจากอาวุธปืนแล้วไว้กับเจ้าพนักงานเรือนจำที่มีหน้าที่รับฝาก พร้อมกับให้ลงชื่อผู้ฝาก และผู้รับฝากในสมุดไว้เป็นหลักฐาน เสร็จแล้วให้เก็บรักษาไว้ในที่ปลอดภัยทุกครั้ง เว้นแต่เจ้าพนักงานซึ่งปฏิบัติหน้าที่เฝ้ารักษาการณ์ในเวลา กลางคืน⁴⁴ ให้จ่ายอาวุธปืนยาวพร้อมกระสุนปืนไม่เกิน 5 นัด แก่เจ้าพนักงานซึ่งปฏิบัติหน้าที่เฝ้ารักษาการณ์ในเวลากลางคืน สำหรับเวรผู้ใหญ่และพัศดีเวร ให้จ่ายปืนพกพร้อมด้วยกระสุนปืนไม่เกิน 1 ชุด อาวุธปืนที่จะนำเข้าไปปฏิบัติหน้าที่ให้ผู้ส่งจ่ายเป็นผู้พิจารณาตามความเหมาะสม แต่หากเห็นว่าสภาพการณ์แห่งเรือนจำไม่เหมาะสมหรือไม่มีความจำเป็นต้องใช้อาวุธปืนขณะปฏิบัติหน้าที่เฝ้ารักษาการณ์ในเวลากลางคืน ก็ให้พิจารณาสั่งการในทางที่เป็นประโยชน์แก่การควบคุมผู้ต้องขัง⁴⁵ ในระหว่างปฏิบัติหน้าที่ให้ผู้ใช้อาวุธปืนถืออาวุธปืนและกระสุนปืนติดตัวอยู่ตลอดเวลา และให้ระมัดระวังอย่าให้อาวุธปืนหรือกระสุนตกอยู่ในความครอบครองของผู้ต้องหาหรือบุคคลอื่นใดเป็นอันขาด⁴⁶

การเก็บและบำรุงรักษาอาวุธปืน ในส่วนกลางให้กองคลังเป็นนายทะเบียนผู้รับผิดชอบในการเก็บรักษาโดยจัดตู้พร้อมกุญแจและทำบัญชีควบคุมการเบิกจ่ายอาวุธปืน ให้เรือนจำจัดสร้างที่สำหรับเก็บอาวุธปืนและเครื่องกระสุนปืนไว้เป็นสัดส่วนมีความมั่นคงแข็งแรงและอยู่ในที่ปลอดภัย ยากแก่การที่ผู้ต้องขังจะเข้าถึง ให้เรือนจำแต่งตั้งข้าราชการตั้งแต่ระดับ 7 ขึ้นไปเป็นนายทะเบียน และจะให้มิผู้ช่วยตาม

⁴⁴ระเบียบกรมราชทัณฑ์ว่าด้วยการใช้อาวุธปืนและเครื่องกระสุนปืน พ.ศ. 2543, ข้อ 9.

⁴⁵เรื่องเดียวกัน, ข้อ 10.

⁴⁶เรื่องเดียวกัน, ข้อ 11.

จำนวนที่เห็นสมควรเป็นผู้ช่วยนายทะเบียนร่วมรับผิดชอบในการเบิกจ่าย ฝาก เก็บ และดูแลรักษาอาวุธปืนทุกชนิดของเรือนจำ⁴⁷

ส่วนการพาอาวุธปืนนั้น ระเบียบกรมราชทัณฑ์ว่าด้วยการใช้อาวุธปืนและเครื่องกระสุนปืน พ.ศ. 2543 ได้วางหลักเกณฑ์ไว้ว่า ห้ามข้าราชการกรมราชทัณฑ์ซึ่งแต่งเครื่องแบบกึ่งดีหรือมิได้แต่งเครื่องแบบกึ่งดี พาอาวุธปืนเข้าไปในเมือง หมู่บ้านหรือทางสาธารณะ โดยเปิดเผยหรือโดยไม่มีเหตุอันสมควรหรือพาไปในชุมชนที่ได้จัดให้มีขึ้นเพื่อนมัสการ การรื่นเริง การมหรสพ หรือการอื่นใด เว้นแต่ในกรณีดังต่อไปนี้⁴⁸

- (1) ผู้ที่ได้รับมอบหมายได้ติดตามจับกุมผู้ต้องขังที่หลบหนีการควบคุมของเรือนจำ
- (2) ผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่ควบคุมผู้ต้องขังหรือเวรรักษาการณ์
- (3) ผู้ซึ่งทำหน้าที่ควบคุมเงินหรือพัสดุของหลวงที่มีค่า
- (4) ผู้ซึ่งทำหน้าที่นำอาวุธปืนของทางราชการหรือของกลางส่งยังที่ต่าง ๆ

(5) ในกรณีพิเศษอื่น ๆ ที่ได้รับอนุญาตจากอธิบดี
เมื่อเสร็จภารกิจแล้ว ให้ผู้มีอาวุธปืนเหล่านั้นกลับหน่วยงานของตนโดยเร็ว ห้ามพาอาวุธปืนแวะเวียนไปในที่อื่นใดอีก

ข้าราชการกรมราชทัณฑ์ที่มีความจำเป็นต้องพาอาวุธปืนติดตัวไปเพื่อปฏิบัติหน้าที่ราชการจะต้องได้รับอนุญาตจากอธิบดีหรือผู้ที่อธิบดีมอบหมาย การอนุญาตดังกล่าวต้องทำเป็นหนังสือ โดยมอบให้กับผู้รับอนุญาตนำติดตัวไป การอนุญาตให้อยู่ในดุลพินิจของอธิบดีหรือผู้ที่อธิบดีมอบหมาย โดยพิจารณากำหนดระยะเวลาแต่ละครั้งตามความเหมาะสม ทั้งนี้ การอนุญาตครั้งหนึ่งต้องไม่เกิน 6 เดือน⁴⁹

⁴⁷ ระเบียบกรมราชทัณฑ์ว่าด้วยการใช้อาวุธปืนและเครื่องกระสุนปืน พ.ศ. 2543, ข้อ 12.

⁴⁸ เรื่องเดียวกัน, ข้อ 14.

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, ข้อ 15.

ห้ามข้าราชการกรมราชทัณฑ์พาอาวูรป็นเข้าไปในเขตพระราชฐาน
โดยเด็ดขาด⁵⁰

ข้าราชการกรมราชทัณฑ์ที่จะพาอาวูรป็น กรณีแต่งเครื่องแบบให้พา
ได้โดยใช้ซองป็นสีน้ำตาลหรือสีดำร้อยติดเข็มขัดให้เรียบร้อย กรณีมิได้แต่งเครื่องแบบ
ให้พาไปโดยมิติดขัดไม่อาจสังเกตได้ง่ายและห้ามพาอาวูรป็นโดยเปิดเผยให้เป็นที่
หวาดกลัวแก่ประชาชนเป็นอันขาด ทั้งนี้ ให้นำบัตรประจำตัวข้าราชการติดตัวไว้ให้
พร้อมที่จะรับการตรวจได้ทุกเมื่อ กรณีพกอาวูรป็นชนิดยาวไปปฏิบัติราชการ ต้องแต่ง
เครื่องแบบโดยพาไปให้เหมาะสม อย่าพาไปในลักษณะที่ทำให้ประชาชนรู้สึก
หวาดกลัว⁵¹

ตามหลักเกณฑ์แห่งกฎหมายดังกล่าวมาข้างต้น การใช้อาวูรของ
ผู้คุมในกรณีนี้ เป็นการใช้อาวูรป็นพกและป็นยาวเข้าระงับเหตุ เมื่อเข้าหลักเกณฑ์หรือ
องค์ประกอบข้อใดข้อหนึ่งที่กฎหมายกำหนดไว้รวม 3 ข้อ คือ

- (1) จะต้องเป็นกรณีที่ผู้ต้องขังถือหรือพกอาวูรอยู่และไม่ยอมวาง
อาวูรดังกล่าว เมื่อเจ้าพนักงานสั่งให้วาง ถ้าเป็นกรณีที่ผู้ต้องขังไม่มีอาวูร หรือมแต่ได้
วางอาวูรตามคำสั่งของเจ้าพนักงานแล้ว ก็ไม่อาจที่จะใช้อาวูรป็นเข้าระงับเหตุได้
- (2) จะต้องเป็นกรณีที่ผู้ต้องขังกำลังหลบหนี เช่น กำลังปีนกำแพง
เรือนจำหลบหนี หรือกำลังหลบหนีขณะควบคุมตัวไปศาลหรือย้ายเรือนจำและไม่ยอม
หยุดในเมื่อเจ้าพนักงานสั่งให้หยุด แต่ถ้าผู้ต้องขังมิได้กำลังหลบหนี หรือกำลังหลบหนี
แต่ได้เลิกการหลบหนี เมื่อเจ้าพนักงานสั่งให้หยุดก็ไม่อาจใช้อาวูรป็นแก่ผู้ต้องขัง
ดังกล่าวได้ นอกจากนี้ แม้ว่าผู้ต้องขังกำลังหลบหนีและไม่หยุดในเมื่อเจ้าพนักงานสั่งให้
หยุดก็ตาม แต่ถ้ายังมีทางอื่นที่จะจับกุมตัวผู้ต้องขังดังกล่าวได้ ก็ยังใช้อาวูรป็นแก่
ผู้ต้องขังดังกล่าวไม่ได้เช่นกัน เช่น ในกรณีที่ผู้คุมยังสามารถวิ่งกวาดจับผู้ต้องขังดังกล่าว
ได้ทัน

⁵⁰ระเบียบกรมราชทัณฑ์ว่าด้วยการใช้อาวูรป็นและเครื่องกระสุนป็น พ.ศ. 2543,
ข้อ 16.

⁵¹เรื่องเดียวกัน, ข้อ 17.

(3) จะต้องเป็นกรณีที่ผู้ต้องขังตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป ก่อการฉ้อโกงหรือพยายามใช้กำลังทำร้ายเจ้าพนักงานหรือผู้อื่น และไม่ยอมหยุด ในเมื่อเจ้าพนักงานสั่งให้หยุดด้วย ถ้าเป็นกรณีที่ผู้ต้องขังก่อเหตุดังกล่าวเพียงคนเดียว หรือเพียงสองคน ก็ยังไม่อาจใช้อาวุธปืนแก่ผู้ต้องขังดังกล่าวได้ และแม้ว่าผู้ต้องขังตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป ได้ก่อเหตุร้ายดังกล่าวก็ตาม แต่เมื่อเจ้าพนักงานสั่งให้หยุด ผู้ต้องขังดังกล่าวก็เชื่อฟังคำสั่งแต่โดยดี ในกรณีเช่นนี้ ผู้คุมจะใช้อาวุธปืนแก่ผู้ต้องขังดังกล่าวไม่ได้เช่นกัน

นอกจากนี้ แม้ว่าการกระทำของผู้ต้องขังจะเข้าองค์ประกอบข้อใดข้อหนึ่งในข้อ (1)-(3) ที่ผู้คุมจะใช้อาวุธปืนแก่ผู้ต้องขังดังกล่าวได้ก็ตาม แต่ถ้าในขณะที่เกิดเหตุ มีเจ้าพนักงานเรือนจำผู้มีอำนาจเหนือตนอยู่ ณ ที่นั้นด้วย เช่น มีพัศดีหรือผู้บัญชาการเรือนจำอยู่ด้วย ก็ยังใช้อาวุธปืนแก่ผู้ต้องขังดังกล่าวไม่ได้ จะต้องขอรับคำสั่งหรือขออนุญาตจากบุคคลดังกล่าวก่อน เมื่อได้รับอนุญาตแล้ว จึงจะใช้อาวุธปืนได้ แต่ถ้าบุคคลดังกล่าวไม่อนุญาต ผู้คุมก็จะใช้อาวุธปืนแก่ผู้ต้องขังที่ก่อเหตุดังกล่าวไม่ได้เช่นกัน

จะเห็นได้ว่า การใช้อาวุธปืนแก่ผู้ต้องขังนี้ กฎหมายได้กำหนดหลักเกณฑ์รายละเอียดไว้อย่างรอบคอบและมีอาจใช้ได้โดยง่าย เนื่องจากอาวุธปืนก่อให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรงและมีอันตรายถึงชีวิต ถ้าไม่กำหนดหลักเกณฑ์การใช้ไว้อย่างละเอียดรอบคอบแล้ว อาจจะมีการนำไปใช้ในทางที่ไม่ชอบ ซึ่งจะก่อให้เกิดผลเสียหายต่อตัวผู้ต้องขังได้⁵²

ทั้งนี้ กรณีตามมาตรา 17 (2) และ (3) เจ้าพนักงานจะใช้อาวุธปืนได้นั้น ต้องเป็นกรณีที่เจ้าพนักงานสั่งให้หยุดแล้วผู้ต้องขังไม่ยอมหยุด ซึ่งอาจทำให้เกิดปัญหาในทางปฏิบัติได้ เพราะหากทำตามขั้นตอนอาจเกิดความชักช้าไม่ทันต่อเหตุการณ์ แต่อย่างไรก็ดี เจตนารมณ์ของกฎหมายต้องการให้เกิดความยับยั้งชั่งใจเสียก่อนที่จะใช้อาวุธปืนซึ่งมีอันตรายร้ายแรง ดังจะเห็นได้จากวรรคแรกที่ระบุว่า เจ้าพนักงานเรือนจำอาจใช้อาวุธปืน ซึ่งหมายความว่า ให้เจ้าพนักงานใช้ดุลพินิจเลือกใช้อาวุธที่เบากว่าอาวุธปืนได้⁵³

⁵² สมบูรณ์ ประสพเนตร, เรื่องเดิม, หน้า 8.

⁵³ วิสัย พุกกะวัน, เรื่องเดิม, หน้า 84.

การใช้อาวุธปืนตามมาตรา 19 จะต้องเป็นการใช้เพื่อระงับเหตุตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในแต่ละข้อเท่านั้น เมื่อเหตุการณ์ดังกล่าวซึ่งเป็นเงื่อนไขให้ใช้อาวุธปืนได้สิ้นสุดลงแล้ว จะใช้อาวุธปืนดังกล่าวอีกต่อไปไม่ได้ เว้นแต่จะเป็นกรณีที่บัญญัติไว้ในมาตรา 19 เท่านั้น

2.6 การจับกุมผู้ต้องขัง

พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 มาตรา 19 บัญญัติว่า “ในการจับกุมผู้หลบหนีภายในยี่สิบสี่ชั่วโมงนับตั้งแต่วันที่หนีไป เจ้าพนักงานเรือนจำอาจใช้อำนาจตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 15 ถึง 17 แห่งพระราชบัญญัตินี้โดยอนุโลม เมื่อสิ้นกำหนดเวลานี้แล้ว จะใช้อำนาจเช่นนั้นต่อไปมิได้ แต่ทั้งนี้ไม่เป็นการตัดอำนาจของเจ้าพนักงานเรือนจำในอันที่จะจัดการจับกุมผู้หลบหนีโดยประการอื่น”

มาตรานี้ กำหนดให้เจ้าพนักงานเรือนจำอาจใช้อาวุธ หรืออาวุธปืนตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 15 ถึงมาตรา 17 ได้ภายในยี่สิบสี่ชั่วโมง ดังนั้น หลังจากยี่สิบสี่ชั่วโมงไปแล้วนับแต่การหลบหนี ต้องใช้การจับกุมโดยประการอื่น ก็จะใช้อาวุธอีกต่อไปไม่ได้ ตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ แต่อาจใช้อาวุธได้เมื่อเข้าหลักการป้องกันตัวโดยชอบตามประมวลกฎหมายอาญา หรือจับกุมโดยไม่ใช้อาวุธ แต่กฎหมายก็ไม่ได้กำหนดว่าประการอื่นคืออะไรบ้าง ส่วนเจ้าพนักงานเรือนจำในที่นี้ หมายถึง เจ้าพนักงานเรือนจำคนใดก็ได้ แต่ในทางปฏิบัติก็คือพัศดีและผู้คุมเท่านั้น เพราะเป็นผู้เกี่ยวข้องโดยตรงและปฏิบัติงานใกล้ชิดกับผู้ต้องขัง

ทั้งนี้ ผู้บัญชาการเรือนจำ พวศดี และผู้คุมมีอำนาจที่จะจับกุมผู้ต้องขังที่หลบหนี ตลอดจนใช้อาวุธได้ตามเงื่อนไขในมาตรา 16, มาตรา 17 และมาตรา 19 ตามนัยที่ได้กล่าวมาแล้ว

2.7 การลงโทษเมื่อผู้ต้องขังทำผิดวินัยเรือนจำ

ในสังคมเรือนจำนั้น ผู้ต้องขังที่เข้ามาอยู่ในเรือนจำต่างมีความหลากหลายในที่มา การศึกษา ความประพฤติและสภาพสังคม เมื่อเข้ามาอยู่ร่วมกันในเรือนจำ จำเป็นที่จะต้องเคารพกฎระเบียบของเรือนจำ เพื่อให้การปกครองและบังคับบัญชาในเรือนจำ

เป็นไปโดยราบรื่น กฎระเบียบต่าง ๆ ที่ออกมานั้นจะต้องให้ผู้ต้องขังปฏิบัติโดยตั้งอยู่บนหลักแห่งเหตุผล และสอดคล้องกับหลักสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และต้องสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตประจำวัน เพื่อให้ผู้ต้องขังค่อย ๆ ปรับตัวกลายเป็นผู้เคารพกฎเกณฑ์ของสังคม เมื่อผู้ต้องขังพ้นโทษออกไปก็จะกลายเป็นพลเมืองที่เคารพกฎหมายต่อไป การออกกฎเกณฑ์เช่นนี้ เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังอันเป็นผลดีต่อตัวผู้ต้องขัง เรือนจำ และสภาพสังคมต่อไป

วินัยของผู้ต้องขังที่บัญญัติอยู่ในหมวด 8 ตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ซึ่งได้บัญญัติเกี่ยวกับวินัย ความดีความชอบ และโทษหากเกิดกรณีฝ่าฝืนวินัยหรือกระทำผิดวินัย ตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ไว้ดังนี้

“มาตรา 35 เมื่อผู้ต้องขังคนใดกระทำผิดวินัย ให้เจ้าหน้าที่เรือนจำผู้มีหน้าที่พิจารณาโดยถ่องแท้ แล้วลงโทษสถานใดสถานหนึ่งหรือหลายสถานดังต่อไปนี้

- 1) ภาคทัณฑ์
 - 2) งดการเลื่อนชั้น โดยมีกำหนดเวลา
 - 3) ลดชั้น
 - 4) ตัดการอนุญาตให้ได้รับการเยี่ยมเยียนหรือติดต่อไม่เกินสามเดือน เว้นไว้แต่กรณีที่กำหนดไว้ในมาตรา 8 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา
 - 5) ลดหรืองดประโยชน์และรางวัลทั้งหมด หรือแต่บางส่วน บางอย่าง
 - 6) ขังเดี่ยวไม่เกินสามเดือน
 - 7) ขังห้องมืดไม่มีเครื่องหลับนอนไม่เกินสองวันในสัปดาห์หนึ่ง โดยความเห็นชอบของแพทย์
 - 8) เขียนคราวหนึ่งไม่เกินยี่สิบทีในความควบคุมของแพทย์แต่ห้ามเขียนในคราวต่อไป เว้นแต่จะล่วงพ้นสามสิบวันจากวันเขียนคราวที่แล้ว ถ้าผู้ต้องขังเป็นหญิง ห้ามเขียน
 - 9) ตัดวันที่ได้รับการลดวันต้องโทษจำคุกตามมาตรา 32 (2)
- ในกรณีและเงื่อนไขอย่างใดจะลงโทษดังที่ระบุไว้ข้างต้น ให้กำหนดไว้ในกฎกระทรวง

“มาตรา 36 ถ้าปรากฏว่า ผู้ต้องขังที่ได้รับโทษคงที่เข้ามาในมาตราก่อนหน้านี้ป่วยเจ็บ หรือมีเหตุอันควรอย่างอื่นซึ่งจะต้องยกขึ้นพิจารณาจะคงโทษนั้นไว้ก่อนก็ได้
อนึ่ง พนักงานเจ้าหน้าที่อาจเพิกถอนการลงโทษอย่างใด ๆ เสียได้เมื่อมีเหตุสมควร แต่ต้องได้รับอนุญาตจากผู้บัญชาการเรือนจำ”

การลงโทษทางวินัยตามมาตรา 35 (8) ได้แก่ การเขียนกรมราชทัณฑ์ให้มีหนังสือสั่งการให้เรือนจำและทัณฑสถานต่าง ๆ ระงับการใช้ไว้ตั้งแต่ พ.ศ. 2491 ลงวันที่ 26 กรกฎาคม 2491⁵⁴

2.8 การย้ายนอกและการออกทำงานสาธารณะนอกเรือนจำของนักโทษเด็ดขาด

ผู้ต้องขังอาจต้องออกไปนอกเรือนจำด้วยเหตุผลเพื่อทำงานสาธารณะนอกเรือนจำ ในการนี้เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์จะต้องปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ ที่เกี่ยวข้องโดยเคร่งครัดเพื่อควบคุมดูแลผู้ต้องขังในการออกมาทำงานสาธารณะให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

บุคคลซึ่งถูกขังไว้ตามหมายจำคุกภายหลังคำพิพากษาถึงที่สุดและบุคคลซึ่งถูกขังไว้ตามคำสั่งที่ขอด้วยกฎหมายให้ลงโทษนั้น จะถูกเรียกว่า “นักโทษเด็ดขาด” ตามบทนิยามในมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479

นักโทษเด็ดขาดซึ่งเหลือโทษจำคุกไม่เกินสองปีอาจได้รับการคัดเลือก⁵⁵ โดยคณะกรรมการ⁵⁶ เพื่อทำงานสาธารณะนอกเรือนจำได้ โดยกำหนดยกเว้นนักโทษเด็ดขาดซึ่งต้องโทษในลักษณะความผิดบางกรณีไม่อยู่ในข่ายได้รับการพิจารณาคัดเลือก เช่น ความผิดต่อองค์พระมหากษัตริย์ พระราชินี รัชทายาท ความผิดต่อความมั่นคงของรัฐ หรือความผิดตามกฎหมายว่าด้วยยาเสพติดให้โทษ เป็นต้น ทั้งนี้ ลักษณะของงาน

⁵⁴ สมบูรณ์ ประสพเนตร, เรื่องเดิม, หน้า 24.

⁵⁵ การพิจารณาคัดเลือกนักโทษเด็ดขาดต้องเป็นไปตามปฏิบัติตาม ข้อบังคับกรมราชทัณฑ์ ฉบับที่ 2/2516 เรื่อง การคัดเลือกนักโทษเด็ดขาดย้ายออกทำงานนอกเรือนจำหรือทัณฑสถาน.

⁵⁶ อธิบดีเป็นผู้มีอำนาจแต่งตั้งคณะกรรมการคณะหนึ่งไม่น้อยกว่าสามคน

สาธารณะ การแต่งตั้งกรรมการ การส่งและการจัดส่งนักโทษเด็ดขาดออกไปทำงาน
สาธารณะนอกเรือนจำ ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดใน
กฎกระทรวง (มาตรา 22 ทวิ)

ในการย้ายนักโทษเด็ดขาดออกทำงานนอกเรือนจำ ตามกฎกระทรวง-
มหาดไทย ออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ข้อ 52
กำหนดให้เป็นอำนาจของผู้บัญชาการเรือนจำ แต่ถ้านักโทษเด็ดขาดนั้นเป็นหญิงหรือ
จะต้องจำคุกอีกต่อไปกว่าสิบปี ต้องรับอนุมัติจากอธิบดี ส่วนกรณีคนต้องขัง หรือ
คนฝากนั้น ข้อ 53 กำหนดห้ามมิให้ย้ายออกทำงานนอกเรือนจำ เว้นแต่คนต้องขัง
ระหว่างอุทธรณ์ ฎีกา ซึ่งถ้าจะย้ายต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขในข้อ 52 โดยอนุโลม

สำหรับหลักเกณฑ์และวิธีการในการรับย้ายและการควบคุมผู้ต้องขังออก
ทำงานนอกเรือนจำนั้น ต้องปฏิบัติตามข้อบังคับกรมราชทัณฑ์ ฉบับที่ 18/2485 ซึ่ง
กำหนดรายละเอียดไว้ดังต่อไปนี้

โดยที่ปรากฏว่าบรรดาผู้ต้องขังที่หลบหนีเป็นจำนวนมาก ได้หลบหนีไปใน
ระหว่าง เวลาทำงานภายนอก และสิ่งของต้องห้ามที่ลอบนำเข้ามาในเรือนจำ สังเกตได้ว่า
ส่วนหนึ่งเป็นสิ่งของ ที่ผู้ต้องขังจำพวกนี้ซุกซ่อนนำเข้ามา จึงเป็นการสมควรที่จะต้อง
ปรับปรุงวิธีปฏิบัติในการรับย้าย และ การควบคุมผู้ต้องขังจำพวกนี้ให้รัดกุมยิ่งขึ้น เพื่อ
เป็นการป้องกันความเสียหายให้บรรเทาลดน้อยลง กรมราชทัณฑ์ออกข้อบังคับว่าด้วย
การรับย้ายและการควบคุมผู้ต้องขังออกทำงานภายนอกเรือนจำ ขึ้นไว้ดังต่อไปนี้

ข้อ 1 ผู้ต้องขังที่ย้ายออกทำงานภายนอกนั้น นอกจากต้องมีคุณสมบัติและ
ดำเนินการ คัดเลือกตามกฎหมายและระเบียบข้อบังคับที่กรมราชทัณฑ์กำหนดไว้แล้ว
จะผ่านประตูเรือนจำได้ต้อง มีคุณสมบัติดังนี้ด้วย คือ

- 1) ต้องตัดผมตามแบบที่ทางการกำหนดไว้
- 2) ต้องแต่งเครื่องแต่งกายของหลวงตามที่ทางการเรือนจำจ่ายให้โดย
เรียบร้อย ครบถ้วน เว้นแต่เครื่องแต่งกายของหลวงขาดคร่าวไม่มีจ่ายให้ จึงให้ใช้เครื่อง
แต่งกายส่วนตัว แต่ได้ เท่าที่จำเป็นและได้รับอนุญาตจากพัศดีแล้ว
- 3) ต้องไม่มีเงินหรือสิ่งของส่วนตัวใด ๆ นำติดตัวเองหรือฝากผู้หนึ่งผู้ใด
ออกไปเป็นอันขาด นอกจากสิ่งของจำเป็นที่ใช้ประจำวัน

4) เวลาส่งตัวกลับคืนเรือนจำ ก็ต้องมีสิ่งของติดตัวเข้าไปได้เฉพาะที่ได้นำติดตัวออกไปเท่านั้น

ข้อ 2 การควบคุมผู้ต้องขังทำงานภายนอก ให้ปฏิบัติดังนี้ คือ

1) การนำผู้ต้องขังจากเรือนจำไปยังที่ทำงาน หรือจากที่ทำงานแห่งหนึ่งไปยังอีกแห่งหนึ่ง หรือนำส่งกลับคืนเรือนจำ ให้เจ้าพนักงานผู้ควบคุมจัดให้ผู้ต้องขังเดินแถวเรียงหนึ่ง เรียงสอง หรือเรียงสี่ แล้วแต่กรณี โดยมีเจ้าพนักงานผู้ควบคุมตามหลังหรือเดินแซงข้างแถวระยะห่างพอสมควร เพื่อรักษาระเบียบวินัยไปจนถึงที่ทำงานของการเดินแถวขึ้น

2) ในระหว่างเดินแถวห้ามมิให้ส่งเสียงเจี๊ยะจ้าวเป็นการเอ็ดอึง เมื่อถึงที่ทำงาน แล้วให้ผู้ควบคุมสั่งบอกเขตกำหนดที่ผู้ต้องขังจะต้องทำและปฏิบัติงานอยู่ภายในขอบเขตนั้น ๆ ห้ามมิให้ ผู้ต้องขังออกไปนอกแถวหรือนอกเขตทำงาน หรือเขตหยุดพักที่กำหนดให้เป็นอันขาด เว้นแต่มี ความจำเป็น เช่น ไปถ่ายอุจจาระ หรือปัสสาวะ เป็นต้น และได้รับอนุญาตโดยมีเจ้าพนักงานควบคุม ไปด้วย

3) ในระหว่างออกทำงานนอกเรือนจำ

(1) ห้ามมิให้ผู้ต้องขังซื้อ รับ หรือส่งสิ่งของอย่างหนึ่งอย่างใดจากญาติมิตร หรือผู้หนึ่งผู้ใด โดยตรงและโดยปริยายเป็นอันขาด เว้นแต่สิ่งของที่ผู้ใจบุญบริจาคเลี้ยงผู้ต้องขังและ ได้รับอนุญาตจากเจ้าพนักงานผู้คุมแล้ว

(2) ห้ามมิให้ผู้ต้องขังติดต่อพบปะหรือรับการเยี่ยมจากญาติมิตรหรือผู้หนึ่งผู้ใดเป็นอันขาด นอกจากเกี่ยวข้องกับกิจธุระในหน้าที่การงานที่ทำนั้น

(3) ห้ามมิให้ผู้ต้องขังผลัดเปลี่ยน หรือถอดเครื่องแต่งกายที่แต่งมาจากเรือนจำ เว้นแต่มีเหตุจำเป็นและได้รับอนุญาตจากเจ้าพนักงานผู้ควบคุม และเมื่อหมดความจำเป็นแล้วจะต้อง ผลัดเปลี่ยนหรือสวมใส่อย่างเดิมทันที

(4) ห้ามมิให้เจ้าพนักงานผู้ควบคุมอนุญาตให้ผู้ต้องขังออกไปนอกความควบคุมของตนไม่ว่าด้วยกรณีใด ๆ หรือควบคุมผู้ต้องขังไปในกิจการอันมิได้เกี่ยวข้องกับงานที่จ่ายไป ทำเป็นอันขาด

4) ในเวลาหยุดทำงานให้เจ้าพนักงานผู้ควบคุมจัดให้ผู้ต้องขังรวมกันอยู่เป็นหมู่ เป็นกองแห่งเดียวกันภายในเขตที่ได้กำหนดไว้อย่างชัดเจน และให้เจ้าพนักงาน

ผู้ควบคุมกระจายกันอยู่ โดยรอบของหมู่หรือกองผู้ต้องขัง ในระยะห่างพอที่จะเห็นผู้ต้องขังได้ทุกคนและหากหลบหนีก็อาจ ติดตามจับตัวได้ทันที

5) ในเวลาทำงาน ห้ามมิให้แยกผู้ต้องขังกระจายกันทำงานห่างจากพนักงานผู้ควบคุมจนเมื่อมีการหลบหนีไม่อาจติดตามจับกุมได้ทันที และให้จัดผู้ต้องขังให้อยู่ในที่เปิดเผย ซึ่งเจ้าพนักงานผู้ควบคุมมองเห็นได้ฉับทุกคน กับให้เจ้าพนักงานผู้ควบคุมระมัดระวังมิให้ผู้ต้องขัง ไปลับตาและคอยตรวจตรานับจำนวนผู้ต้องขังอย่างซ้ำที่สุคราว 15 นาที ต่อ 1 ครั้ง

6) ในการควบคุมทำงานเป็นหมู่กลางแจ้งมีผู้ต้องขังเป็นจำนวนมากให้กำหนดเขตการควบคุมไว้ให้ผู้ต้องขังทุกคนทราบโดยชัดเจน และตรงมุมของเขตนั้นให้ปักธงแดง หรือเครื่องหมายอย่างหนึ่งอย่างใดตามที่เห็นสมควร แล้วให้เจ้าพนักงานผู้ควบคุมยืนยามรักษาการณ์ ประจำตามมุมหรือจุดสำคัญในแนวเขตนั้น ถ้าผู้ต้องขังออกไปนอกเขตควบคุมตามที่กำหนดไว้ โดยไม่มีเจ้าพนักงานผู้ควบคุมไป ก็ให้ปฏิบัติการดังผู้ต้องขังหลบหนีได้ทันที แต่ในการจะใช้อาวุธนั้น ให้พยายามใช้ในกรณีจำเป็นและไม่มีวิธีอื่นใดที่จะใช้ป้องกันได้ดีกว่าการใช้อาวุธเท่านั้น

อนึ่ง ภายในเขตควบคุมนั้นถ้าสามารถจัดได้ ก็ให้จัดให้มีที่พักผ่อน ที่รับประทานอาหาร น้ำรับประทานและส้วมไว้ให้พร้อมเพื่อที่ผู้ต้องขังจะได้ไม่ต้องออกไปนอกเขตควบคุมอีก

7) ให้แพทย์พยายามหาโอกาสจู่โจมไปตรวจการควบคุมหน่วยงานต่าง ๆ ที่จ่าย ผู้ต้องขังไปทำงานบ้าง เพื่อจะได้ทราบถึงการปฏิบัติในการควบคุม เมื่อเห็นว่าหน่วยงานใดปฏิบัติบกพร่องอาจนำความเสียหายมาสู่ราชการได้ ก็ให้ชี้แจงแนะนำตักเตือนให้ปฏิบัติเสียให้ถูกต้อง

หากได้ชี้แจงแนะนำตักเตือนแล้วยังขึ้นกระทำอยู่ดังนั้นอีก ถ้าเป็นเจ้าพนักงานผู้ควบคุมในสังกัด เรือนจำ ก็ให้จัดการพิจารณาลงโทษทางวินัยโดยไม่มีความกรุณา หากเป็นผู้คุมพิเศษก็ให้รายงาน ผู้บัญชาการเรือนจำเพื่อแจ้งให้ผู้บังคับบัญชาของผู้คุมพิเศษนั้นจัดการพิจารณาลงโทษ ถ้าผู้บังคับบัญชา เพิกเฉยไม่จัดการพิจารณาโทษก็ให้ออหนังกฎตั้งเป็นผู้คุมพิเศษของผู้นั้นเสีย

8) ให้เจ้าพนักงานผู้ควบคุมนำผู้ต้องขังกลับมาส่งเรือนจำตามกำหนดเวลาที่ทางการเรือนจำจะได้กำหนดและแจ้งให้ทราบ และในการนำผู้ต้องขังมาส่งเรือนจำนั้น มีเหตุการณ์อย่างใด อันเกี่ยวข้องกับผู้ต้องขังที่รับไปเกิดขึ้นในระหว่างที่อยู่ในความควบคุมของตนต้องรายงานให้พืศติทราบ ทุกคราว

ข้อ 3 ให้เรือนจำจัดให้มีสมุดบัญชีรับจ่ายผู้ต้องขังออกทำงานภายนอกตามแบบท้าย ข้อบังคับนี้ไว้เป็นหลักฐานในการรับจ่าย

ข้อ 4 การจ่ายผู้ต้องขังไปทำงานภายนอก ให้ปฏิบัติดังนี้ คือ

1) ในกรณีที่เจ้าพนักงานผู้ควบคุมเข้าไปปรับตัวภายในเรือนจำให้เจ้าพนักงานผู้คัดเลือกจกรายชื่อผู้ต้องขังที่จะจ่ายออกไปลงในสมุดบัญชีดังกล่าวไว้ในข้อ 3 แล้วมอบตัวให้แก่ เจ้าพนักงานผู้ควบคุมที่มารับ ผู้ตรวจอนุญาตและผู้รับตัวผู้ต้องขังต้องลงนามไว้ในสมุดบัญชื่อนั้นทั้งต้นขั้ว และปลายขั้ว แล้วมอบปลายขั้วให้เจ้าพนักงานผู้ควบคุมที่มารับไปพร้อมกับผู้ต้องขังเพื่อนำไปแสดง ต่อยามประตู เพื่อยามประตูจะได้ตรวจสอบรายชื่อและจำนวนผู้ต้องขังที่นำออกไปกับปลายขั้วของ สมุดบัญชีให้ตรงกัน และให้ยามประตูยึดปลายขั้วสมุดบัญชีไว้เป็นหลักฐาน

2) ในกรณีที่เจ้าพนักงานผู้ควบคุมมาคอยรับตัวอยู่ที่ประตู ให้เจ้าพนักงานผู้คัดเลือกจกรายชื่อผู้ต้องขังลงในสมุดบัญชี และตรวจค้นตัวให้เป็นไปตามที่กำหนดไว้ในข้อ 1 แล้ว นำสมุดบัญชีพร้อมด้วยผู้ต้องขังมามอบให้แก่เจ้าพนักงานผู้ควบคุมรับตัวไป หากไม่อาจนำสมุดบัญชี มาได้ก็ให้ใช้เอกสารหลักฐานตามแบบท้ายข้อบังคับนี้แทน

ข้อ 5 ให้เจ้าพนักงานผู้ควบคุมที่จะนำผู้ต้องขังส่งกลับคืนเรือนจำตรวจค้นตัวผู้ต้องขัง ให้การได้เป็นไปตามที่กำหนดไว้ในข้อ 1 แล้วจึงนำตัวมาส่งเรือนจำและในการรับตัวผู้ต้องขังที่นำส่งกลับ เรือนจำให้ปฏิบัติดังนี้

1) ในกรณีที่มีการรับส่งมอบตัวคืนกันภายในเรือนจำ เมื่อเจ้าพนักงานผู้ควบคุม จะนำผู้ต้องขังผ่านยามประตูเข้าไปเพื่อทำการส่งมอบกันภายใน ให้ยามประตูตรวจสอบรายชื่อและ จำนวนให้ตรงกับปลายขั้วสมุดบัญชียึดถือไว้เป็นหลักฐานเมื่อเวลานำออกนั้น แล้วบันทึกผลของการ ตรวจสอบ และลงเวลาที่นำผู้ต้องขังผ่านเข้ามาไว้หลังปลายขั้วสมุดบัญชีมอบให้ผู้ควบคุมเข้าไปภายใน พร้อมด้วยผู้ต้องขัง เพื่อส่งมอบ

คืนเจ้าหน้าที่ในเรือนจำ เจ้าหน้าที่ผู้รับมอบผู้ต้องขังคืน ต้องตรวจสอบ รายชื่อและจำนวนผู้ต้องขังให้ตรงกับหลักฐานในต้นข้อสมุคบัญญัติ แล้วบันทึกผลการตรวจสอบลงไว้หลังต้นข้อสมุคบัญญัติ

2) ในกรณีที่มีการรับส่งตัวคืนกัน ณ ประตูละเลน้ำให้เจ้าพนักงานผู้รับมอบตัวคืนตรวจสอบรายชื่อ แล้วนำไปให้เจ้าพนักงานผู้ควบคุมนำตัวผู้ต้องขังมาส่งลงนามส่งไว้ หากมี เหตุการณ์ที่จะต้องรายงานก็ให้ทำรายงานมอบให้แก่เจ้าพนักงานผู้รับมอบตัวรับไว้นำเสนอพิศต่อไป

ข้อ 6 ผู้ต้องขังที่จ่ายออกทำงานภายนอกนั้น เมื่อผ่านออกและเข้าประตูเรือนจำให้ยามประตูตรวจค้นตัวผู้ต้องขังให้เป็นไปตามที่ได้กำหนดไว้ในข้อ 1 และให้ตรวจสอบรายชื่อและจำนวนตามสมุคบัญญัติหรือเอกสารหลักฐานที่เจ้าพนักงานผู้จ่ายทำขึ้นด้วย และปฏิบัติดังที่กำหนดไว้ในข้อ 4 หรือข้อ 5 แล้วแต่กรณี หากปรากฏว่ามีการฝ่าฝืนข้อบังคับนี้ ก็ให้เจ้าพนักงานผู้จ่ายหรือ เจ้าพนักงานผู้ควบคุม จัดการเสียให้ชอบด้วยข้อบังคับนี้ มิฉะนั้นห้ามมิให้ยามประตูปล่อยให้ผู้ต้องขัง ที่ฝ่าฝืนข้อบังคับผ่านออกไปเป็นอันตราย สิ่งของที่ผู้ต้องขังมีติดตัว ซึ่งตรวจค้นได้ให้ยามประตูทำบันทึกหลักฐานแล้วยึดไว้ เมื่อมีการฝ่าฝืนหรือมีสิ่งของที่ยึดไว้ ให้ยามประตูรับรายงานไปยังพิศเพื่อพิจารณาสั่งการ โดยมีซักช้า

จากพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 กฎกระทรวง และข้อบังคับดังกล่าวข้างต้น ได้วางหลักเกณฑ์ในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ในการควบคุมดูแลผู้ต้องขังหรือนักโทษนับตั้งแต่ออกจากเรือนจำจนกระทั่งกลับถึงเรือนจำ และกำหนดลักษณะในการใช้อาวุธกับผู้ต้องขังในกรณีที่พบว่า ผู้ต้องขังออกไปนอกเขตควบคุมตามที่กำหนดไว้ โดยไม่มีเจ้าพนักงานควบคุมไป ให้ปฏิบัติการดังผู้ต้องขังหลบหนีได้ทันที เนื่องจากถือว่าการหลบหนีที่คุมขังตาม พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 (มาตรา 4) โดยในการจะใช้อาวุธนั้น ให้พยายามใช้ในกรณีที่จำเป็นและไม่มีวิธีอื่นใดที่จะใช้ป้องกันได้ดีกว่าการใช้อาวุธเท่านั้น ตามข้อบังคับกรมราชทัณฑ์ ฉบับที่ 18/2485 ข้อ 2 (จ) ซึ่งเป็นการจำกัดการใช้อาวุธของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ให้ใช้ด้วยความระมัดระวังและสมควรแก่เหตุการณ์

3. หลักการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

หลักการที่สำคัญประการหนึ่งในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา คือ หลักการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยยังเป็นผู้บริสุทธิ์ (Presumption of Innocent) จนกว่าจะมีคำพิพากษาจนถึงที่สุดว่าเป็นผู้กระทำความผิด ดังนั้นผู้ต้องหาหรือจำเลยจะได้รับการปฏิบัติเหมือนผู้กระทำความผิดมิได้ ตราบเท่าที่ยังไม่สามารถพิสูจน์จนปราศจากสงสัยว่าเขาเป็นผู้กระทำความผิด ผู้ต้องหาหรือจำเลยจึงอยู่ในฐานะผู้ทรงสิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองในคดีหรือเป็นประธานแห่งคดี (Subject of Right) ไม่ใช่ผู้ถูกระงับในคดี (Object of Right) กระบวนการยุติธรรมทางอาญาจึงมีหน้าที่ในการค้นหาความจริงและคุ้มครองสิทธิของผู้บริสุทธิ์

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานับที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนี้ก็ทำให้ความสำคัญกับการควบคุมผู้ต้องขังระหว่างพิจารณาเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้ เพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ถูกกล่าวไว้ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เนื่องจากบุคคลกลุ่มนี้ยังถูกสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ ดังนั้น การปฏิบัติต่อบุคคลเหล่านี้ จึงต้องเป็นไปตามหลักสิทธิมนุษยชน หลักรัฐธรรมนูญ และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง และแตกต่างจากนักโทษเด็ดขาด ทั้งนี้ นอกจากสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยยังเป็นผู้บริสุทธิ์แล้ว ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้วางบทบัญญัติที่มีวัตถุประสงค์เป็นการประกันสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาเอาไว้ในส่วนต่าง ๆ ของกฎหมาย ถือเป็นการยืนยันรับรองสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยยังเป็นผู้บริสุทธิ์ โดยในส่วนที่เกี่ยวกับการควบคุมตัวระหว่างคดีประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้ให้สิทธิแก่ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาที่ถูกควบคุมหรือขัง ดังนี้

มาตรา 7/1⁵⁷ บัญญัติว่า “ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาซึ่งถูกควบคุมหรือขังมีสิทธิแจ้งหรือขอให้เจ้าพนักงานแจ้งให้ญาติหรือผู้ซึ่งผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาไว้วางใจทราบถึงการ

⁵⁷ พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 22) พ.ศ. 2547, มาตรา 7/1.

ถูกจับกุมและสถานที่ที่ถูกควบคุมในโอกาสแรกและให้ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาที่มีสิทธิดังต่อไปนี้ด้วย

- (1) พบและปรึกษาผู้ซึ่งจะเป็นทนายความเป็นการเฉพาะตัว
- (2) ให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนได้ในชั้น

สอบสวน

- (3) ได้รับการเยี่ยมหรือติดต่อกับญาติได้ตามสมควร
- (4) ได้รับการรักษาพยาบาลโดยเร็วเมื่อเกิดการเจ็บป่วย

ให้พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจซึ่งรับมอบตัวผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาที่มีหน้าที่แจ้งให้ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหานั้นทราบในโอกาสแรกถึงสิทธิตามวรรคหนึ่ง”

มาตรา 8⁵⁸ บัญญัติว่า “นับแต่เวลาที่ยื่นฟ้องแล้ว จำเลยมีสิทธิดังต่อไปนี้

- (1) ได้รับการพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรม
- (2) แต่งทนายความแตกต่างในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง หรือพิจารณาในศาลชั้นต้น

ตลอดจนชั้นศาลอุทธรณ์และศาลฎีกา

- (3) ปรึกษาทนายความหรือผู้ซึ่งจะเป็นทนายความเป็นการเฉพาะตัว
- (4) ตรวจสอบสิ่งที่ยื่นเป็นพยานหลักฐาน และคัดสำเนาหรือถ่ายรูปสิ่งนั้น ๆ
- (5) ตรวจสอบจำนวนการไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาของศาล และคัดสำเนาหรือ

ขอรับสำเนาที่รับรองว่าถูกต้องโดยเสียค่าธรรมเนียม เว้นแต่ศาลจะมีคำสั่งให้ยกเว้นค่าธรรมเนียมนั้น

(6) ตรวจสอบหรือคัดสำเนาคำให้การของตนในชั้นสอบสวนหรือเอกสารประกอบคำให้การของตน

ถ้าจำเลยมีทนายความ ทนายความนั้นย่อมมีสิทธิเช่นเดียวกับจำเลยดังกล่าวมาแล้วด้วย

เมื่อพนักงานอัยการได้ยื่นฟ้องคดีต่อศาลแล้ว ให้ผู้เสียหายมีสิทธิตามวรรคหนึ่ง (6) เช่นเดียวกับจำเลยด้วย”

⁵⁸พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 22) พ.ศ. 2547, มาตรา 8.

โดยรวมแล้วการถือว่าบุคคลทุกคนเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าบุคคลนั้นกระทำความผิดก็คงจะมีใช้ว่ารัฐไม่สามารถที่จะกระทำการให้กระทบสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาโดยใช้มาตรการบังคับหรือการกระทำอื่นใดไม่ได้เลย แต่คงเป็นหลักที่ยืนยันว่ากระบวนการยุติธรรมนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะพิสูจน์ความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ถูกกล่าวหา การดำเนินคดีอาญาจึงต้องไม่มีลักษณะเป็นการลงโทษแต่กลับต้องคุ้มครองเขา โดยรัฐยังคงใช้มาตรการบังคับต่าง ๆ อันมีผลเป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพของเขาได้ ในขณะเดียวกัน กฎหมายก็ต้องวางหลักประกันเพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนจากการใช้อำนาจของรัฐเหล่านี้ไว้อย่างเพียงพอด้วย นอกจากนั้นสิ่งสำคัญที่ต้องคำนึงอยู่เสมออีกคือหลักประกันที่ว่าก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิดจะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้ เพราะฉะนั้นถ้าการใช้มาตรการบังคับใด ๆ ก็ตามในการดำเนินคดีอาญามีผลกระทบต่อผู้ถูกกล่าวหาเกินสมควร จนเป็นการไม่ปฏิบัติต่อเขาเสมือนว่าเขาเป็นผู้บริสุทธิ์ การใช้มาตรการบังคับนั้นย่อมขัดต่อกฎหมาย

4. หนังสือกรมราชทัณฑ์ที่ ยธ 0705/ว75

ลงวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2546

หนังสือกรมราชทัณฑ์ ที่ ยธ 0705/ว 75 เรื่อง มาตรการในการควบคุมและการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังกรณีไปศาล และกรณีรับตัวเข้าใหม่ ได้ยกเลิกแนวทางปฏิบัติการรักษาความปลอดภัยในการควบคุมผู้ต้องขังไปศาล ตามหนังสือกรมราชทัณฑ์ ค่วนมาก ที่ มท 1005/ว 17 ลงวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2530 และหนังสือกรมราชทัณฑ์ที่ มท 0905/297 ลงวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2545 ซึ่งได้กำหนดมาตรการในการปฏิบัติกับผู้ต้องขังระหว่างถูกควบคุมตัวอยู่ในเรือนจำแล้ว และจำเป็นจะต้องควบคุมตัวไปศาล แต่ไม่ได้รวมถึงผู้ต้องหาหรือผู้ต้องขังรับตัวเข้าใหม่ในวันนั้น ๆ อีกทั้งมาตรการต่าง ๆ ที่กำหนดเป็นแนวทางปฏิบัติไว้ บางมาตรการมีการปฏิบัติที่แตกต่างกันระหว่างเรือนจำในเขตกรุงเทพมหานครและภูมิภาค เช่น การเยี่ยมญาติหรือการรับฝากของญาติที่ศาล ดังนั้น เพื่อให้การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังเป็นมาตรฐานเดียวกัน จึงยกเลิกหนังสือสั่งการกรม-

ราชทัณฑ์ทั้งสองฉบับ และให้ถือปฏิบัติตามหนังสือกรมราชทัณฑ์ ที่ ยธ 0705/ว 75 แทนหนังสือกรมราชทัณฑ์ดังกล่าว ได้กำหนดมาตรการในการควบคุมและการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง กรณีไปศาลและกรณีรับตัวเข้าใหม่ไว้ 4 ข้อ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.1 มาตรการควบคุมผู้ต้องขังไปศาล

1) กรณีเรือนจำ/ทัณฑสถานในส่วนภูมิภาค หน้าที่ในการควบคุมตัวผู้ต้องขังจากเรือนจำไปศาล เป็นของเจ้าหน้าที่ตำรวจ (ระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี ลักษณะที่ 6) สำหรับเรือนจำและทัณฑสถานให้ถือปฏิบัติดังนี้

(1) เมื่อเรือนจำ/ทัณฑสถานรับคำสั่งเบิกตัวผู้ต้องขัง ให้เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบตรวจสอบประวัติผู้ต้องขังนั้น ๆ ก่อนวันนำตัวไปศาล หากปรากฏว่าผู้ต้องขังที่ศาลเบิกตัว เป็นผู้ต้องขังคดีสำคัญ หรือมีพฤติกรรมไม่น่าไว้วางใจ เมื่อพิจารณาเห็นว่ามี ความจำเป็นและจะต้องใช้เครื่องพันธนาการ ให้ถือปฏิบัติตามมาตรา 14 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 พร้อมกับควบคุม ตรวจสอบ และตรวจค้นด้วยความระมัดระวังรอบคอบเป็นพิเศษ

ในกรณีที่มีผู้ต้องขังคดีสำคัญ หรือผู้ต้องขังที่ไม่น่าไว้วางใจให้เจ้าหน้าที่เรือนจำ ผู้รับผิดชอบ แจ้งแก่เจ้าหน้าที่ตำรวจผู้มีหน้าที่รับตัวไปศาล และแจ้งทางศาลทราบด้วยทุกครั้ง ตามแบบรายงานพฤติกรรมผู้ต้องขัง (ศ. 1, ศ. 2)

(2) ผู้ต้องขังที่จะออกไปศาลในตอนเช้า ให้ทำการแยกออกจากผู้ต้องขังอื่น โดยควบคุมให้จัดการทำกิจวัตรในตอนเช้า และรับประทานอาหารเช้าให้แล้วเสร็จ โดยเร็ว ก่อนผู้ต้องขังอื่น

(3) ให้ผู้ต้องขังที่จะออกไปศาล แต่งเครื่องแบบสำหรับผู้ต้องขัง กรณีเป็นผู้ต้องขังทั่วไป ให้ใส่เสื้อสีน้ำตาลตามปกติ ส่วนผู้ต้องขังคดียาเสพติดที่มีของกลางยาบ้าตั้งแต่ 1,000 เม็ดขึ้นไป ให้ใส่เสื้อที่มีแถบผ้าสีเขียวดัดที่แขน และหากเป็นผู้ต้องขังที่มีของกลางยาบ้าตั้งแต่ 1,000 เม็ดขึ้นไป หรือมียาเสพติดชนิดอื่นจำนวนมาก รวมทั้งผู้ต้องขังที่เป็นผู้ร้ายรายสำคัญในคดีอื่น ๆ ให้ใส่เสื้อที่มีแถบผ้าสีแดงดัดที่แขน โดยไม่ให้นำเสื้อผ้าและสิ่งของอื่นที่ไม่ได้รับอนุญาตติดตัวไป

(4) ตรวจสอบรายชื่อและตัวผู้ต้องขังให้ถูกต้อง แล้วใช้เครื่องพันธนาการให้เหมาะสมโดยให้ฝ่ายควบคุมฯ พิจารณามอบหมายให้พัศดี หรือผู้คุมที่เหมาะสมเป็นผู้ควบคุมการใช้เครื่องพันธนาการตามที่ฝ่ายควบคุมฯ กำหนด และให้ควบคุมอย่างใกล้ชิด อย่าให้ผู้ต้องขังมีโอกาเลือกชนิดและขนาดของเครื่องพันธนาการได้

(5) เมื่อใช้เครื่องพันธนาการแล้ว ให้หัวหน้าฝ่ายควบคุมฯ หรือพัศดี ผู้ได้รับมอบหมายทำการตรวจสอบสภาพเครื่องพันธนาการ และของติดตัวอื่นของผู้ต้องขังที่จะออกไปศาลให้อยู่ในสภาพที่เรียบร้อยมั่นคงและเป็นไปตามระเบียบที่กำหนดไว้โดยเคร่งครัดเป็นประจำทุก ๆ วัน

(6) ให้เจ้าหน้าที่เรือนจำผู้รับผิดชอบ จัดการพิมพ์ลายนิ้วมือผู้ต้องขังที่จะออกศาลลงในแบบเปรียบเทียบลายพิมพ์นิ้วหัวแม่มือ (ศ. 3) ไว้เป็นหลักฐานเพื่อเปรียบเทียบเมื่อกลับจากศาล สำหรับการตรวจสอบว่าเป็นบุคคลเดียวกันหรือไม่

(7) ก่อนจะส่งมอบตัวผู้ต้องขังให้เจ้าหน้าที่ตำรวจ ให้เจ้าหน้าที่เรือนจำทำการตรวจค้นตัว สิ่งของติดตัว และตรวจสอบสภาพเครื่องพันธนาการให้เป็นที่ยอมรับ พร้อมทั้งลงชื่อไว้เป็นหลักฐานตามแบบการส่งมอบตัวผู้ต้องขังไป-กลับศาล (ศ. 4) และให้ผู้มีหน้าที่ควบคุมตัวไปศาลลงชื่อรับตัวไว้เช่นกัน

(8) ให้เจ้าหน้าที่เรือนจำผู้รับผิดชอบ ตรวจค้นพาหนะในการรับ-ส่งผู้ต้องขังอย่างละเอียดทั้งไปและกลับ เพื่อป้องกันมิให้มีการนำอาวุธวัตถุระเบิด หรือสิ่งของต้องห้ามซุกซ่อนไว้ในรถก่อนนำตัวผู้ต้องขังขึ้นรถยนต์

(9) เมื่อผู้ต้องขังทั้งหมดขึ้นรถยนต์เป็นที่เรียบร้อยแล้ว ให้ทำการปิดล็อกกุญแจประตูรถยนต์ให้เรียบร้อยมั่นคง

(10) การรับตัวผู้ต้องขังกลับจากศาล ให้เจ้าหน้าที่เรือนจำผู้รับผิดชอบทำการตรวจค้นตัวและสิ่งของต้องห้าม พร้อมกับตรวจสอบสภาพเครื่องพันธนาการโดยละเอียดรอบคอบเช่นเดียวกับก่อนไปศาล และทำการพิมพ์ลายนิ้วมือผู้ต้องขังทุกคนตามแบบ (ศ. 3) แล้วเปรียบเทียบหลักฐานการส่งตัวให้ถูกต้องตรงกัน ตามแบบการส่งมอบตัวผู้ต้องขังไป-กลับ ศาล (แบบ ศ. 4 หน้า 2) ให้เป็นที่เรียบร้อย

(11) การรับตัวผู้ต้องขังเข้าใหม่ ให้ทำการพิมพ์ลายนิ้วมือผู้ต้องขังทุกคน

(12) ในกรณีที่เจ้าหน้าที่ตำรวจ เข้าไปตรวจรับตัวผู้ต้องขังภายในเรือนจำ ให้เจ้าหน้าที่รักษาการณั้ประตูเรือนจำ เข้มงวดกวดขันในการพกพาอาวุธ และสิ่งของต้องห้ามอื่น ๆ ให้เป็นไปตามระเบียบข้อบังคับที่กำหนดไว้โดยเคร่งครัด

2) กรณีเรือนจำ/ทัณฑสถานในเขตกรุงเทพมหานคร และเรือนจำกลางบางขวาง หน้าที่ในการควบคุมผู้ต้องขังไปศาล เป็นหน้าที่ของเรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานคร เรือนจำพิเศษธนบุรี และเรือนจำพิเศษมีนบุรี โดยให้ถือปฏิบัติดังนี้

(1) เรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานคร รับผิดชอบในการควบคุมผู้ต้องขังไปกลับระหว่างศาลกับเรือนจำ จากเรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานคร เรือนจำกลางคลองเปรม เรือนจำกลางบางขวาง ทัณฑสถานบำบัดพิเศษกลาง และทัณฑสถานหญิงกลาง ส่วนเรือนจำพิเศษธนบุรี รับผิดชอบในการควบคุมผู้ต้องขังไปกลับระหว่างศาลกับเรือนจำของพิเศษธนบุรีและทัณฑสถานหญิงธนบุรี สำหรับเรือนจำพิเศษมีนบุรี ให้ดำเนินการรับส่งตัวผู้ต้องขัง เฉพาะที่ตนเองรับผิดชอบเท่านั้น

(2) ขั้นตอนในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่ศาลมีคำสั่งเบิกตัวไปศาล การรับ-การส่งตัวผู้ต้องขังทั้งไปและกลับจากศาล ให้ถือปฏิบัติเช่นเดียวกับกรณีการควบคุมผู้ต้องขังไปศาลในเรือนจำ/ทัณฑสถานส่วนภูมิภาค ตามข้อ (1)

(3) กรณีรับตัวผู้ต้องขังเข้าใหม่ที่ศาลให้ทำการพิมพ์ลายนิ้วมือผู้ต้องขังตามแบบใบส่งตัวและรับรองพิมพ์ลายนิ้ว (ศ. 5)

4.2 การเยี่ยมและของเยี่ยมสำหรับผู้ต้องขังขณะอยู่ที่ศาล

ให้เรือนจำ/ทัณฑสถานงดเยี่ยมและรับของฝากสิ่งของจากญาติผู้ต้องขังทุกศาลที่เรือนจำฯ รับผิดชอบอยู่ โดยจัดทำประกาศแจ้งให้ญาติผู้ต้องขังทราบว่า หากญาติมีความประสงค์จะเยี่ยมหรือฝากสิ่งของให้กับผู้ต้องขัง ขอให้ติดต่อกับผู้ต้องขังที่เรือนจำโดยตรง ทั้งนี้ ให้รวมถึงเรือนจำ/ทัณฑสถานในส่วนภูมิภาคด้วย

4.3 มาตรการเรื่องอาหารสำหรับผู้ต้องขังที่ศาล

ให้เรือนจำ/ทัณฑสถานจัดเตรียมอาหารกลางวันสำหรับผู้ต้องขังที่ศาลเบิกตัวนำไปรับประทานที่ศาล โดยจัดอาหารและน้ำให้เพียงพอกับผู้ต้องขังที่ไปศาลในแต่ละวัน หากทางศาลได้จัดเตรียมให้ ให้ถือว่าเป็นส่วนเสริมเพิ่มเติมจากเรือนจำ และให้จัดเตรียมช้อนพลาสติกไว้ให้ผู้ต้องขังสำหรับรับประทานอาหารเพื่อป้องกันการคัดแปลงเป็นอาวุธ สำหรับเรือนจำ/ทัณฑสถานในเขตกรุงเทพมหานครและเรือนจำกลางบางขวาง ห้ามมิให้ผู้ต้องขังรับประทานอาหารที่ญาตินำมาให้ เว้นแต่ ผู้ต้องขังเข้าใหม่ในวันนั้น ๆ

4.4 มาตรการสำหรับผู้ต้องขังเข้าใหม่ที่ศาล

เมื่อศาลพิพากษาให้ลงโทษจำคุกจำเลยหรือให้ฝากขังที่เรือนจำ กรณีไม่อนุญาตให้ประกันตัวปล่อยชั่วคราว หรือกรณีการถอนหลักประกันตัว ให้เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ประจำศาลหรือเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งแจ้งกระบวนการเบื้องต้นให้ผู้ต้องขังเข้าใหม่ทราบภายหลังเข้ามาอยู่ในความควบคุมตัวของเรือนจำในเรื่องของการปฏิบัติตน และสิ่งที่สามารถจะกระทำได้อดังนี้

1) กรณีเป็นผู้ต้องขังเข้าใหม่ ก่อนที่จะนำผู้ต้องขังเข้าใหม่มาคุมขังในห้องควบคุมที่ศาล ให้สอบถามความประสงค์ว่า ต้องการจะใช้โทรศัพท์ติดต่อกับญาติ หรือบุคคลใกล้ชิด หรือทนายความในการดำเนินการใด ๆ ทางกฎหมายหรือไม่ หากต้องการ ให้อนุญาตใช้โทรศัพท์สาธารณะที่จัดไว้หรือโทรศัพท์มือถือส่วนตัว (หากมี) ได้ โดยทำการจดบันทึกเลขหมายและจำนวนครั้งที่โทรทุกราย ภายใต้การควบคุมดูแลของเจ้าหน้าที่ประจำศาลขณะทำการสนทนาอย่างใกล้ชิด

2) หากผู้ต้องขังเข้าใหม่ประสงค์จะรับประทานอาหารส่วนตัวให้เจ้าหน้าที่ควบคุมอนุญาตให้ผู้ต้องขัง สามารถรับของเยี่ยมจากญาติ (เฉพาะอาหารและน้ำ) โดยจัดให้รับประทานอาหารในบริเวณห้องควบคุม ภายใต้การตรวจสอบและการควบคุมของเจ้าหน้าที่อย่างใกล้ชิด ทั้งนี้ เพื่อเป็นการสงเคราะห์ให้กับผู้ต้องขังเข้าใหม่ในการปรับสภาพตนเอง

5. ระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี ลักษณะ 6

เมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2498 พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทยได้ลงนามแทนรัฐมนตรี ออกข้อบังคับที่ 1/2498 เรื่อง วางระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี ความตอนหนึ่งว่า “ประมวลระเบียบการตำรวจฉบับนี้ แม้จะได้กำหนดขึ้นด้วยความประสงค์ที่จะใช้เฉพาะในราชการกรมตำรวจเท่านั้นก็ตาม แต่เนื่องจากมีงานบางอย่างเกี่ยวพันถึงกิจการในหน้าที่ของกรมอื่น ๆ ในกระทรวงมหาดไทยนี้ และงานนั้นก็เป็นหน้าที่ของกรมอื่น ๆ ที่จะต้องปฏิบัติร่วมอยู่ด้วยแล้ว ทั้งไม่ขัดกับระเบียบที่ใช้อยู่ในขณะนี้แต่อย่างใด จึงให้กรมอื่น ๆ ปฏิบัติตามข้อบังคับฉบับนี้ เฉพาะในส่วนที่ระบุให้เป็นหน้าที่ของตน เป็นการประสานงานกันเพื่อประโยชน์แก่หน้าที่ราชการ”

ระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดีลักษณะ 6 การควบคุม บทที่ 5 การนำผู้ถูกควบคุมเดินทาง

ข้อ 148 วิธีการควบคุมระหว่างเดินทาง ในปฎิบัติดังนี้

(1) ในกรุงเทพมหานคร หรือในจังหวัดอื่นในตำบลที่มีประชาชนอยู่หนาแน่น โดยปกติจะพาผู้ต้องหาจำเลย หรือผู้ต้องขังซึ่งต้องจองจำด้วยเครื่องพันธนาการเดินไปตามถนนหนทาง หรือโดยสารยานพาหนะสาธารณะที่มีผู้โดยสารอื่นปะปนอยู่ด้วยนั้น ไม่ควรกระทำ เพราะเป็นการประจานและน่าอับอายแก่ผู้ถูกควบคุม จะควบคุมเดินทางก็ให้หายานพาหนะซึ่งไม่เกี่ยวแก่ประชาชนที่จะร่วมไปด้วยได้ เว้นแต่บางกรณีที่ไม่มีทางเลือกเลียงตามเหตุผลที่กล่าวนี้ได้ แต่ก็ต้องเป็นหน้าที่ของผู้ที่จัดให้ควบคุมไปบันทึกเหตุผลแห่งความจำเป็นที่ไม่มีทางเลือกเลียง เช่น ทางที่จะไปนั้นคับแคบจำต้องพาเดินไปเป็นต้น

(2) ถ้าจะควบคุมพาผู้ต้องหาหรือผู้ต้องขังไปยังสถานที่หนึ่งที่ใดให้ใช้ยานพาหนะตามแต่กรณี ดังต่อไปนี้

ก. ในกรุงเทพมหานคร การควบคุมพาผู้ต้องหากดี หรือจำเลย หรือผู้ต้องขังกดี ให้ไปมาในหน้าที่ที่กิจการของตำรวจโดยตรง ให้ใช้ยานพาหนะของตำรวจแต่ละหน่วยที่เป็นผู้ควบคุม

ข. ถ้าการควบคุมผู้ต้องขังหรือจำเลยนั้น เป็นหน้าที่ของกรมราชทัณฑ์หรือกรมประชาสงเคราะห์ ทาง การ ดำ ร วจ เป็น แต่ มี หน้าที่ ดำ เนิน การ ควบคุม ให้ ใช้ ยานพาหนะของกรมราชทัณฑ์หรือกรมประชาสงเคราะห์ตามควรแก่กรณี

ค. ถ้าตำรวจภูธรควบคุมผู้ต้องหาหรือจำเลย หรือผู้ต้องขัง จากต่างจังหวัด ส่งมายังตำรวจนครบาลหรือตำรวจสอบสวนกลาง ให้เป็นหน้าที่ของผู้บัญชาการตำรวจนครบาล หรือผู้บัญชาการตำรวจสอบสวนกลางแล้วแต่กรณี เป็นผู้จัดรถรับและส่ง

...

ฅ. ถ้าตำรวจภูธรควบคุมผู้ต้องหาหรือจำเลย หรือผู้ต้องขัง เพียงแต่ผ่านท้องที่ของตำรวจนครบาล ให้ผู้บัญชาการตำรวจนครบาลจัดรถรับส่งตามที่ผู้ควบคุมร้องขอตกลง...

ข้อ 157 ให้เจ้าหน้าที่เรือนจำผู้มอบตัว และตำรวจผู้รับมอบตัวควบคุมไปศาลต่างฝ่ายต่างจัดสมุดไว้ฝ่ายละ 1 เล่ม สำหรับจดรายชื่อกับที่มอบ และรับตัวให้ตำรวจผู้รับตัวลงนามรับในสมุดของพนักงานเรือนจำ และให้พนักงานเรือนจำทำเป็นบัญชีรายชื่อกับฉบับหนึ่งซึ่งตรงกับรายนามในสมุดมอบแก่ตำรวจผู้ควบคุมไว้เป็นคู่มือตรวจสอบ

ส่วนสมุดจกรายชื่อฝ่ายตำรวจ ให้ตำรวจผู้ควบคุมที่นำตัวกลับจากศาลนั้น ให้เจ้าหน้าที่เรือนจำลงนามรับตัวคืนในสมุดนั้นเป็นหลัก...

ข้อ 167 การควบคุมจำเลยหรือผู้ต้องขังย้ายเรือนจำหนึ่งไปยังเรือนจำอื่น และการเพิ่มความระมัดระวังในการควบคุมจำเลย หรือผู้ต้องขังมิให้ก่อเหตุร้ายหรือหลบหนีออกจากเรือนจำ ให้ถือปฏิบัติดังต่อไปนี้

(1) การย้ายผู้ต้องขังจากเรือนจำหนึ่งไปยังอีกเรือนจำหนึ่ง ตามระเบียบของกรมราชทัณฑ์ เจ้าหน้าที่เรือนจำที่จะย้ายผู้ต้องขังหรือจำเลยจะต้องแจ้งให้เจ้าหน้าที่เรือนจำซึ่งเป็นฝ่ายรับตัวผู้ต้องขังทราบ ผู้ต้องขังคนใดมีลักษณะและพฤติกรรมส่อไปในทางที่จะก่อการร้ายหรือจะหลบหนี เพื่อเพิ่มความระมัดระวังในการควบคุม แต่ในบางกรณีเจ้าหน้าที่เรือนจำจะส่งหนังสือแจ้งพฤติกรรมดังกล่าวแล้วไปโดยตรงไม่ทันทั่วถึง ฉะนั้นหากเจ้าหน้าที่เรือนจำขอร้องแล้ว ให้เจ้าหน้าที่ตำรวจผู้ควบคุมผู้ต้องขังรับหนังสือดังกล่าวไปส่งให้เรือนจำที่จะรับตัวผู้ต้องขังพร้อมกับตัวผู้ต้องขังด้วย

(2) เมื่อทางเรือนจำจะมอบตัวผู้ต้องขังหรือจำเลยให้กับเจ้าหน้าที่ตำรวจเพื่อควบคุมส่งย้ายเรือนจำ เจ้าหน้าที่เรือนจำจะแจ้งให้เจ้าหน้าที่ตำรวจผู้ควบคุมผู้ต้องขังทราบว่าผู้ต้องขังคนใดมีลักษณะและพฤติกรรมดังกล่าวใน (1) เมื่อเจ้าหน้าที่ตำรวจผู้ควบคุมผู้ต้องขังได้รับทราบแล้ว ให้ลงลายมือชื่อรับทราบเป็นหลักฐานไว้ต่อเจ้าหน้าที่เรือนจำ ผู้แจ้งและให้เพิ่มความระมัดระวังในการควบคุมผู้ต้องขังนั้นตามควรแก่กรณี

(3) ในกรณีที่จะมีเหตุร้ายหรือจะมีการหลบหนีออกจากเรือนจำ ทางเรือนจำจะติดต่อกับสถานีตำรวจที่อยู่ใกล้เรือนจำที่สุด เพื่อขอความร่วมมือในการป้องกันและปราบปราม ให้สารวัตรหรือผู้บังคับกอง หรือหัวหน้าสถานีตำรวจหรือผู้รักษาการแทนที่ได้รับแจ้งจากเรือนจำรีบส่งกำลังตำรวจไปเพื่อร่วมมือกับเรือนจำตามที่ทางเรือนจำขอมาโดยด่วน

หากสถานีตำรวจที่ได้รับแจ้งมีกำลังไม่เพียงพอที่จะจัดส่งไปให้ตามที่ทางเรือนจำขอ ก็ให้พยายามจัดส่งกำลังเท่าที่พอจะจัดส่งไปให้ได้ก่อน แล้วให้รับรายงานด่วนขอกำลังเพิ่มเติมไปยังผู้บังคับบัญชาเหนือขึ้นไปอีกชั้นหนึ่ง และให้ผู้บังคับบัญชาที่ได้รับรายงานดังกล่าวปฏิบัติเช่นเดียวกับที่กล่าวในตอนต้น

(4) ในการสอบสวนดำเนินคดีแก่ผู้ต้องหาสำคัญ ให้พนักงานสอบสวนทำการสืบสวนพฤติกรรม ความร้ายแรงในการกระทำความผิด และประวัติความประพฤติของผู้ต้องหาโดยละเอียดด้วย หากปรากฏว่าผู้ต้องหาหนีคดีไปทางจะก่อเหตุร้ายหรือไม่น่าไว้วางใจว่าจะไม่หลบหนี ก็ให้เป็นหน้าที่ของสารวัตร สารวัตรใหญ่ หรือผู้บังคับกองตำรวจ แล้วแต่กรณี ทำบันทึกแจ้งพฤติกรรมและประวัติความประพฤติของผู้ต้องหานั้นไปยังผู้บัญชาการเรือนจำ หรือพัศดีเรือนจำ โดยให้เจ้าพนักงานตำรวจผู้มีหน้าที่ควบคุมผู้ต้องหานำบันทึกดังกล่าวไปส่งให้หัวหน้าผู้คุมในขณะส่งมอบตัวผู้ต้องหาให้กับเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชทัณฑ์ กับให้สั่งเจ้าพนักงานตำรวจผู้ควบคุมผู้ต้องหาแจ้งทางวาจาให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายราชทัณฑ์ที่รับตัวผู้ต้องหาทราบในโอกาสแรกด้วย”

จะเห็นได้ว่าระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี ลักษณะ 6 เกี่ยวกับการควบคุมพาผู้ต้องหาหรือผู้ต้องขังไปยังสถานที่หนึ่งที่ใดดังกล่าวข้างต้นนั้น ยังไม่มีความชัดเจนเท่าใดนัก แต่พอสรุปความได้ว่า หากเป็นในเขตกรุงเทพมหานครหากเป็นหน้าที่ที่เป็นกิจราชการของตำรวจโดยตรง ให้ใช้ยานพาหนะของตำรวจเป็นผู้ควบคุม แต่หากเป็น

หน้าที่ของกรมราชทัณฑ์ ดำรวจมีหน้าที่ดำเนินการควบคุมเท่านั้น แต่ให้ใช้ยานพาหนะของกรมราชทัณฑ์ ระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี ลักษณะ 6 นี้ แม้ว่าจะออกมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2498 แต่เมื่อยังไม่มีกรรณการยกเลิก ระเบียบนี้จึงยังมีผลใช้บังคับแก่เจ้าพนักงานตำรวจซึ่งปฏิบัติหน้าที่ในการควบคุมตัวผู้ต้องหา จำเลย หรือผู้ต้องขังเดินทาง แต่อย่างไรก็ดี ระเบียบดังกล่าวมิได้กำหนดรายละเอียดไว้ว่า กรณีใดบ้างเป็นอำนาจหน้าที่ของเจ้าพนักงานตำรวจกรณีใดบ้างเป็นอำนาจหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ในการควบคุมตัวผู้ต้องหา จำเลย หรือผู้ต้องขังในการเดินทาง ก่อให้เกิดปัญหาในทางปฏิบัติและทางกฎหมายซึ่งผู้เขียนจะได้วิเคราะห์ในบทที่ 4 ต่อไป

6. กฎกระทรวงยุติธรรม กำหนดสถานที่อื่น

ที่ใช้ในการขัง จำคุก หรือควบคุมผู้ต้องหา

จำเลยหรือผู้ซึ่งต้องจำคุกตามคำพิพากษา

ถึงที่สุด พ.ศ. 2552

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ได้อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. 2477 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2548 และมาตรา 89/1 มาตรา 89/2 วรรคหนึ่ง (1) และมาตรา 246 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 25) พ.ศ. 2550 ออกกฎกระทรวงกำหนดสถานที่อื่นที่ใช้ในการขัง จำคุก หรือควบคุมผู้ต้องหา จำเลย หรือผู้ซึ่งต้องจำคุกตามคำพิพากษาถึงที่สุด พ.ศ. 2552

กฎกระทรวงดังกล่าวได้กำหนดบทนิยามคำสำคัญ และแบ่งออกเป็น 2 หมวด คือ

หมวด 1 การขังในกรณีตามมาตรา 89/1 และมาตรา 89/2 วรรคหนึ่ง (1) ประกอบไปด้วย สถานที่ขัง วิธีการควบคุม มาตรการเพื่อป้องกันการหลบหนีหรือความเสียหายที่อาจเกิดขึ้น

หมวด 2 การขังในกรณีตามมาตรา 246 ประกอบไปด้วย สถานที่ขัง วิธีการควบคุม และมาตรการเพื่อป้องกันการหลบหนีหรือความเสียหายที่อาจเกิดขึ้น การบำบัดรักษา

6.1 บทนิยาม

กฎกระทรวงฉบับนี้ได้ให้บทนิยามคำสำคัญไว้ได้แก่⁵⁹

“การขัง” หมายความว่า การขังผู้ต้องหา หรือจำเลย การจำคุกผู้ซึ่งต้องจำคุกตามคำพิพากษาถึงที่สุด หรือการควบคุมจำเลยที่ได้รับทุเลาการบังคับให้จำคุก

“สถานที่ขัง” หมายความว่า สถานที่อื่นนอกจากสถานี่ตำรวจ หรือสถานที่ควบคุมผู้ต้องหาของพนักงานสอบสวน เรือนจำ หรือสถานที่ที่กำหนดไว้ในหมายจำคุกที่ตั้งขึ้นเพื่อใช้ขังผู้ต้องหาหรือจำเลย จำคุกผู้ซึ่งต้องจำคุกตามคำพิพากษาถึงที่สุด หรือควบคุมจำเลยที่ได้รับทุเลาการบังคับให้จำคุก โดยอาจเป็นสถานที่ของราชการหรือของเอกชน

“ผู้ถูกขัง” หมายความว่า

(1) ผู้ต้องหา หรือจำเลย ที่อยู่ระหว่างการสอบสวนหรือการพิจารณาคดี ซึ่งศาลมีคำสั่งขัง ตามมาตรา 89/1

(2) ผู้ซึ่งต้องจำคุกตามคำพิพากษาถึงที่สุดที่ได้รับโทษจำคุกมาแล้วไม่น้อยกว่าหนึ่งในสามของกำหนดโทษตามที่ระบุไว้ในหมายศาลที่ออกตามคำพิพากษานั้น หรือไม่น้อยกว่าสิบปี ในกรณีต้องโทษจำคุกเกินสามสิบปีขึ้นไป หรือจำคุกตลอดชีวิต ตามมาตรา 89/2 วรรคหนึ่ง (1)

(3) จำเลยที่อยู่ระหว่างการทุเลาการบังคับให้จำคุกตามมาตรา 246

“ผู้ดูแลสถานที่ขัง” หมายความว่า ผู้ซึ่งศาลมีคำสั่งแต่งตั้งให้มีอำนาจหน้าที่ในการกำกับ ดูแล และรับผิดชอบผู้ถูกขัง โดยอาจเป็นเจ้าพนักงานในสังกัดกระทรวงยุติธรรมหรือหน่วยงานอื่นของรัฐ

⁵⁹ กฎกระทรวง กำหนดสถานที่อื่นที่ใช้ในการขัง จำคุก หรือควบคุมผู้ต้องหา จำเลย หรือผู้ซึ่งต้องจำคุกตามคำพิพากษาถึงที่สุด พ.ศ. 2552, ข้อ 1.

ปลัดกระทรวงยุติธรรมเป็นผู้มีอำนาจในการออกระเบียบเพื่อใช้บังคับแก่สถานที่ซึ่งเป็นการทั่วไป โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา ส่วนระเบียบหรือข้อบังคับภายในเพื่อใช้เฉพาะสถานที่ซึ่งแต่ละแห่งนั้น เป็นอำนาจของผู้ดูแลสถานที่ซึ่ง ทั้งนี้ ระเบียบหรือข้อบังคับภายในดังกล่าวจะต้องไม่ขัดหรือแย้งกับกฎกระทรวงฉบับนี้และระเบียบกระทรวงยุติธรรม⁶⁰ โดยผู้ดูแลสถานที่ซึ่งสามารถแต่งตั้งเจ้าพนักงานหรือเจ้าหน้าที่เพื่อปฏิบัติหน้าที่ภายในสถานที่ซึ่งได้⁶¹

6.2 สถานที่ซึ่ง

กฎกระทรวงนี้ กำหนดให้ปลัดกระทรวงยุติธรรมมีอำนาจในการออกประกาศกำหนดให้สถานที่ใดเป็นสถานที่ซึ่งตามกฎกระทรวงได้ รวมถึงการยุบเลิก⁶²

สถานที่ซึ่งจะต้องมีอาณาเขตที่แน่นอนและสามารถตรวจสอบการเข้าออกของบุคคลได้ มีอาคารสถานที่ที่มั่นคง แข็งแรง และมีอุปกรณ์เพียงพอที่จะควบคุมดูแลบุคคลให้อยู่ในสถานที่นั้น และมีช่องทางเข้าออกเท่าที่จำเป็นและจัดให้มีระบบการรักษาความปลอดภัยที่เหมาะสม⁶³

6.3 วิธีการควบคุม

ผู้ดูแลสถานที่ซึ่งต้องตรวจสอบความถูกต้องของตัวผู้ต้องขัง โดยพิจารณาจากหมายขัง หมายจำคุก หรือคำสั่งอนุญาตของศาลให้ทุเลาการบังคับให้จำคุก กรณีที่ผู้ถูกขังถูกส่งตัวมาจากเรือนจำ ให้ผู้ดูแลสถานที่ซึ่งตรวจสอบความถูกต้องของเอกสารประกอบกับทะเบียนรายตัวของผู้ถูกขัง โดยผู้ดูแลสถานที่ซึ่งต้องจัดทำทะเบียนและสมุดประจำตัวผู้ถูกขังทุกรายนั้น โดยรวบรวมข้อมูลทุกอย่างของผู้ถูกขังแต่ละรายไว้ในสมุด

⁶⁰กฎกระทรวง กำหนดสถานที่อื่นที่ใช้ในการขัง จำคุก หรือควบคุมผู้ต้องหา จำเลย หรือผู้ซึ่งต้องจำคุกตามคำพิพากษาถึงที่สุด พ.ศ. 2552, ข้อ 2.

⁶¹เรื่องเดียวกัน, ข้อ 6.

⁶²เรื่องเดียวกัน, ข้อ 5.

⁶³เรื่องเดียวกัน, ข้อ 3.

ประจำตัว ผู้ดูแลสถานที่ต้องจัดแยกผู้ถูกขังตามความเหมาะสม โดยพิจารณาจากความพร้อมของสถานที่ขัง และลักษณะเฉพาะตัวและลักษณะคดีของผู้ถูกขัง หากผู้ถูกขังมีอาการเจ็บป่วยหรือความผิดปกติของสภาพร่างกายให้ผู้ดูแลสถานที่ขังสอบถามอาการหรือความผิดปกติและจัดทำบันทึกเบื้องต้น หากเห็นว่าจะต้องได้รับการรักษาเป็นพิเศษ ให้รีบจัดการให้ผู้ถูกขังได้รับการรักษาโดยเร็ว หากผู้ถูกขังจำเป็นต้องได้รับการรักษา นอกสถานที่ขัง ให้ผู้ดูแลสถานที่ขังนำตัวผู้ถูกขังไปรักษาพยาบาลยังสถานพยาบาลที่ใกล้เคียง และให้รายงานต่อศาลซึ่งสถานที่ขังนั้นตั้งอยู่ในเขตอำนาจ

ผู้ถูกขังมีสิทธิได้รับการเข้าเยี่ยมจากบุคคลต่อไปนี้ ตามวัน เวลา และในระยะเวลาที่ผู้ดูแลสถานที่ขังกำหนดตามความเหมาะสม

- 1) บิดา มารดา ผู้ปกครอง ผู้อุปการะ และบุคคลอื่นที่มี
- 2) ความสัมพันธ์ใกล้ชิด
- 3) ครู อาจารย์ หรือนายจ้าง
- 4) ผู้มีหน้าที่จัดการตามหมายหรือคำสั่งของศาล
- 5) ทนายความของผู้ถูกขัง
- 6) บุคคลซึ่งได้รับอนุญาตจากผู้ดูแลสถานที่ขัง

6.4 มาตรการเพื่อป้องกันการหลบหนี หรือความเสียหายที่อาจเกิดขึ้น

ผู้ดูแลสถานที่ขังต้องจัดให้มีเวรยามรักษาการณ์ เพื่อควบคุมดูแลผู้ต้องขังตลอดเวลาที่อยู่ในสถานที่ขัง และห้ามมิให้ใช้ตรวน กุญแจมือ กุญแจเท้า หรือโซ่ล่าม กับผู้ถูกขัง เว้นแต่ในบางกรณี เช่น เป็นบุคคลซึ่งอาจจะทำอันตรายต่อชีวิตหรือร่างกายของตนเองหรือผู้อื่น วิกลจริต จิตไม่สมประกอบ มีพฤติการณ์ว่าจะพยายามหลบหนี หรือถูกคุมตัวไปนอกสถานที่ขัง เป็นต้น ซึ่งการใช้ตรวน กุญแจมือ กุญแจเท้าหรือโซ่ล่ามนั้น จะต้องใช้ตามความจำเป็นและได้สัดส่วนกับเหตุที่เกิดขึ้นด้วย

ห้ามมิให้ผู้ถูกขังครอบครอง หรือนำสิ่งของบางประเภทเข้าไปในสถานที่ขัง เช่น เงินหรือทรัพย์สินมีค่าอื่น เครื่องมือสื่อสาร สารเสพติดหรือสารที่อาจก่อให้เกิดอาการมึนเมา เครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ สื่อลามก อาวุธ ขนากยาโรค เป็นต้น หากพบสิ่งของต้องห้าม กรณีเป็นเงินหรือทรัพย์สินมีค่าและเครื่องมือสื่อสาร ให้มอบแก่บุคคล

ที่มาพร้อมกับผู้ต้องขัง หรือจับเก็บไว้ให้เพื่อมอบคืนผู้ถูกขังในวันที่จำหน่ายออกจากสถานที่ยังหรือได้รับการปล่อยตัว กรณีอื่น ให้ผู้ดูแลสถานที่ขังทำลายหรือดำเนินการตามความเหมาะสม

กรณีมีเหตุฉุกเฉินอันอาจเป็นอันตรายต่อชีวิตหรือความปลอดภัยของผู้ถูกขัง และไม่อาจขออนุญาตต่อศาลที่มีคำสั่งได้ ให้ผู้ดูแลสถานที่ขังย้ายผู้ถูกขังไปยังสถานที่ขังอื่นที่ใกล้เคียงซึ่งมีสภาพคล้ายคลึงกัน หรือเรือนจำที่ใกล้เคียงในกรณีไม่มีสถานที่ขังอื่นที่ใกล้เคียงได้ชั่วคราว จนกว่าเหตุฉุกเฉินนั้นหมดไป และให้ผู้ดูแลสถานที่ขังแจ้งให้ศาลที่มีคำสั่งทราบโดยไม่ชักช้า

เหตุผลในการประกาศใช้กฎกระทรวงฉบับนี้ คือ โดยที่มาตรา 89/1 และ มาตรา 89/2 วรรคหนึ่ง (1) แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 25) พ.ศ. 2550 บัญญัติให้ศาลอาจมีคำสั่งขังผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้ในสถานที่อื่นนอกจากเรือนจำ ซึ่งสถานที่ดังกล่าวต้องมีใช้สถานีดำรวจ หรือสถานที่ควบคุมผู้ต้องหาของพนักงานสอบสวน และอาจมีคำสั่งให้ผู้ซึ่งต้องจำคุกตามคำพิพากษาถึงที่สุดให้ได้รับโทษจำคุกมาแล้วไปจำคุกในสถานที่อื่นนอกจากเรือนจำหรือสถานที่ที่กำหนดไว้ในหมายจำคุกได้ ประกอบกับ มาตรา 246 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 25) พ.ศ. 2550 บัญญัติให้ศาลอาจมีคำสั่งให้ทุเลาการบังคับให้จำคุกจำเลยไว้ก่อนได้จนกว่าเหตุอันควรทุเลาจะหมดไป โดยจัดให้จำเลยอยู่ในความควบคุมในสถานที่อันควรนอกจากเรือนจำหรือสถานที่ที่กำหนดไว้ในหมายจำคุกได้ ทั้งนี้ ในการดำเนินการดังกล่าวจะต้องจัดให้มีวิธีการควบคุม มาตรการป้องกันการหลบหนีหรือความเสียหายที่อาจเกิดขึ้น และการบำบัดรักษาที่เหมาะสมกับบุคคลดังกล่าว จึงจำเป็นต้องออกกฎกระทรวงนี้ การบังคับใช้กฎกระทรวงฉบับนี้จะช่วยลดปัญหาความแออัดของนักโทษในเรือนจำ หรือนักโทษล้นเรือนจำในปัจจุบันได้

7. ระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม

ว่าด้วยการรักษาความปลอดภัย พ.ศ. 2550

ประธานกรรมการบริหารศาลยุติธรรม หรือ ก.บ.ศ. ได้ออกระเบียบนี้ขึ้นโดยอาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการศาลยุติธรรม พ.ศ. 2543 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อป้องกันเหตุร้าย เสริมสร้างความศักดิ์สิทธิ์แห่งสถาบัน และคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพของประชาชนผู้มีอรรถคดีในศาลยุติธรรม ตลอดจนเป็นหลักประกันความปลอดภัยให้แก่บุคลากรของศาลยุติธรรม และบุคคลต่าง ๆ ที่มาศาลอันจะทำให้ศาลยุติธรรมสามารถดำเนินกระบวนการพิจารณาพิพากษาได้อย่างมีประสิทธิภาพจึงได้มีการประกาศระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม ว่าด้วยการรักษาความปลอดภัย พ.ศ. 2550 ขึ้นมา

โดยในการศึกษาครั้งนี้จะทำการศึกษาข้อ 21 ของระเบียบดังกล่าว ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับมาตรการอื่น ๆ เกี่ยวกับระบบการรักษาความปลอดภัยในศาล ดังนี้ . . .

“(4) ให้เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย เจ้าหน้าที่ตำรวจประจำศาล และเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ที่มีหน้าที่ควบคุมผู้ต้องขังพกพาอาวุธในบริเวณศาลยุติธรรมได้

(5) ให้เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย เจ้าหน้าที่ตำรวจประจำศาล หรือเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์เข้มงวดในการตรวจค้นอาวุธและการตรวจสอบเครื่องพันทนการที่ใช้กับผู้ต้องคุมขังก่อนส่งตัวผู้ต้องคุมขังไปศาล

(6) ให้เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย เจ้าหน้าที่ตำรวจประจำศาล หรือเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์เข้มงวดในการตรวจสอบความเรียบร้อยของเครื่องพันทนการ การตรวจค้นผู้ต้องคุมขัง การตรวจตราดูแลความเรียบร้อยในห้องคุมขังของศาลก่อนนำผู้ต้องคุมขังไปควบคุมไว้ และให้เข้มงวดในการตรวจสอบสิ่งของที่มิให้นำมามอบให้แก่ผู้ต้องคุมขังให้มากยิ่งขึ้น

(7) . . .

(8) ให้เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบระมัดระวังไม่ให้ญาติเข้าใกล้ชิดผู้ต้องคุมขัง หรือส่งของให้ในระหว่างควบคุมตัวในศาลนอกห้องคุมขังโดยเด็ดขาด . . .”

จากระเบียบดังกล่าว จะเห็นได้ว่า มีเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องได้แก่ เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยของศาล เจ้าหน้าที่ตำรวจประจำศาล และเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ แม้ศาลจะมีมาตรการในการรักษาความปลอดภัยในศาล แต่ก็ยังเป็นเพียงการวางหลักเกณฑ์ในลักษณะกว้าง ๆ ไม่มีรายละเอียดขั้นตอนเกี่ยวกับปฏิบัติหน้าที่ เช่น การใช้อาวุธ เป็นต้น ซึ่งผู้เขียนจะได้นำไปวิเคราะห์และเปรียบเทียบเพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมต่อไปในบทที่ 4